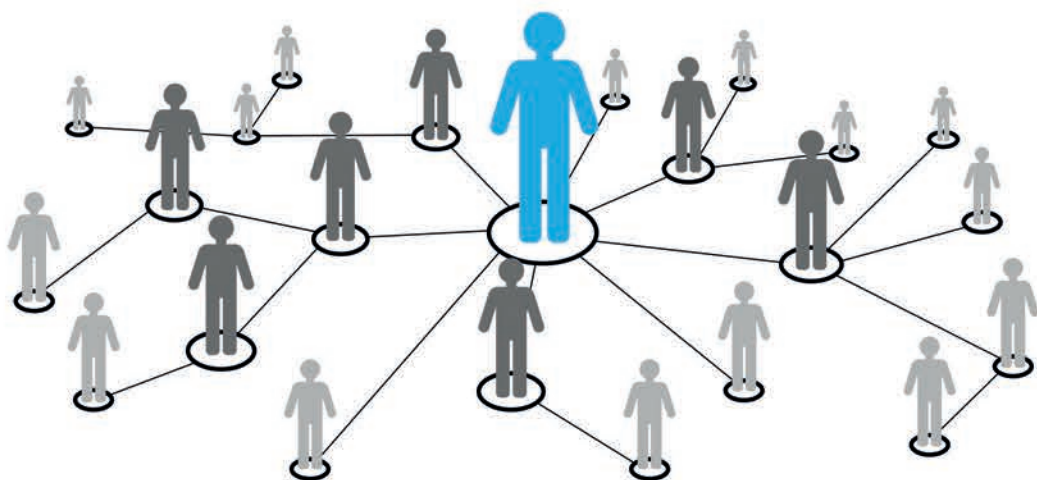

**Agnieszka Łukasik-Turecka
Agnieszka Magdalena Zaręba**

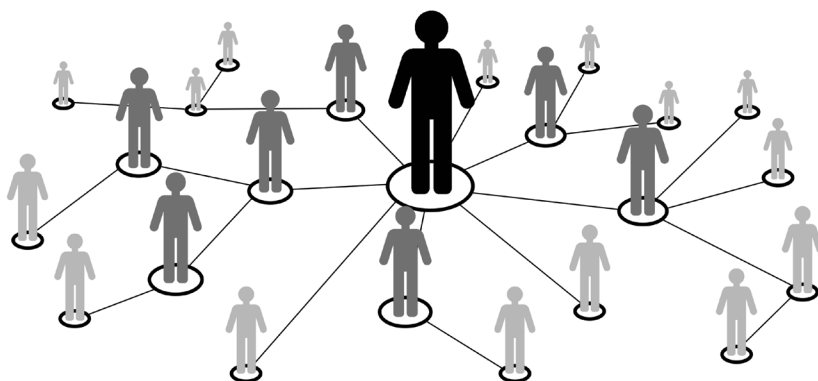
**Spółeczne postrzeganie przywództwa
Jana Pawła II**

Społeczne postrzeganie przywództwa Jana Pawła II

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Agnieszka Łukasik-Turecka
Agnieszka Magdalena Zaręba

Spoleczne postrzeganie przywództwa Jana Pawła II

Wydawnictwo KUL
Lublin 2020

Recenzenci

prof. dr hab. Agnieszka Kasińska-Metryka, UJK
dr hab. Jacek Wołoszyn, KUL

Opracowanie redakcyjne

Lucyna Cynarzewska-Właziłlik

Opracowanie komputerowe

Zuzanna Guty

Projekt okładki i stron tytułowych

Agnieszka Gorczyńska

© Copyright by Wydawnictwo KUL, Lublin 2020

ISBN 978-83-8061-926-5

Wydawnictwo KUL

ul. Konstantynów 1 H, 20-708 Lublin
tel. 81 740-93-40, fax 81 740-93-50
e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl
<http://wydawnictwo.kul.lublin.pl>

Druk i oprawa

volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Ks. Witolda 7-9, 71-063 Szczecin
tel. 91 812-09-08
e-mail: druk@volumina.pl

Spis treści

Wstęp	9
Introduction	15
1. Przywództwo – istota zagadnienia (<i>Agnieszka Magdalena Zaręba</i>)	21
1.1. Geneza przywództwa	23
1.2. Definiowanie przywództwa	32
1.3. Cechy przywództwa	41
2. Społeczne postrzeganie przywództwa Jana Pawła II w świetle wyników badań empirycznych (<i>Agnieszka Łukasik-Turecka</i>)	47
Bibliografia	71
Spis wykresów	77

Table of contents

Introduction (<i>Polish</i>)	9
Introduction	15
1. Leadership – the essence of the issue (<i>Agnieszka Magdalena Zaręba</i>)	21
1.1. The origin of leadership	23
1.2. Defining leadership	32
1.3. Features of leadership	41
2. Social perception of the leadership of John Paul II in the light of results of empirical studies (<i>Agnieszka Łukasik-Turecka</i>)	47
Bibliography	71
List of charts	77

Wstęp

Współcześnie przywództwo najczęściej jest identyfikowane ze sferą polityki i efektywnego zarządzania. Teoretycy zagadnienia chętnie wprowadzają odrębne kategorie dla przywództwa politycznego, biznesowego oraz religijnego. Jan Paweł II jest przykładem lidera łączącego dwa rodzaje przywództwa. Z jednej strony był przywódcą religijnym, biskupem Rzymu, inspirującym do pracy nad sobą, z drugiej był głową państwa Watykan, monarchii absolutnej, w której zasady sprawowania władzy nie zmieniły się na przestrzeni wieków.

Wielowymiarowość przywództwa Jana Pawła II pozwala na otwarcie nowych interdyscyplinarnych analiz na pograniczu nauk społecznych, teologicznych, humanistycznych oraz prawnych. Niniejsza publikacja jest tylko ograniczonym wycinkiem międzydyscyplinarnego pola badawczego, może stanowić punkt wyjścia do dalszych pogłębionych analiz. Społeczne postrzeganie przywództwa Jana Pawła II wynika z dwóch kategorii: z zakresu rozpoznawalności i oceny danej jednostki jako przywódcy oraz jego zdolności do inspirowania określonych zachowań i decyzji.

Celem podjętych rozważań stała się analiza postrzegania przywództwa Jana Pawła II przez społeczeństwo polskie. Kluczowe dla niniejszego badania było nakreślenie ram teoretycznych zagadnienia, jakim jest przywództwo, a następnie skonfrontowanie teorii z badaniami empirycznymi odnoszącymi się do społecznego odbioru osoby Jana Pawła II. Respondenci oceniali dwa stwierdzenia: Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej oraz Jan Paweł II był przywódcą politycznym. Odpowiedzi respondentów w wielu przypadkach okazały się niezwykle interesujące, a zarazem zaskakujące.

Książka składa się z dwóch części. W pierwszej, autorstwa Agnieszki Magdaleny Zaręby, przedstawiono zagadnienia teoretyczne odnoszące się do analizy zgromadzonego materiału empirycznego oraz zaprezen-

towano multidyscyplinarny warsztat politologiczny w zakresie przywództwa. Rozważania na temat przywództwa rozpoczęto od omówienia koncepcji władzy politycznej w kontekście wpływu rzeczywistego. Kolejno skoncentrowano się na ujęciach definicyjnych przywództwa, sięgając po rozważania – od nauczania ojców Kościoła, przez myśl realisty politycznego Niccola Machiavellego, po klasyczne idee Maxa Webera czy Gustave’a Le Bon. Wspomniane zostały definicje, teorie i koncepcje, m.in. *New Decision Model*, model sytuacyjny, model współzależności, model drogi prowadzącej do celu czy uniwersalistyczna teoria efektywnego przywództwa. Następnie określono kategorie i cechy przywództwa.

W części drugiej, autorstwa Agnieszki Łukasik-Tureckiej, przedstawiono analizę zebranego materiału empirycznego. Podstawę stanowiły badania przeprowadzone za pomocą kwestionariusza ankiety w ramach ogólnopolskiego projektu naukowo-badawczego „Preferencje polityczne. Postawy – identyfikacje – zachowania”. Projekt ten, którego autorki książki są uczestniczkami, został zainicjowany w 2009 r. Obecnie biorą w nim aktywny udział badacze z 10 liczących się ośrodków naukowych w Polsce: Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Szczecińskiego, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Śląskiego, Uniwersytetu Rzeszowskiego, Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Projekt obejmuje cykliczne badania empiryczne (związane każdorazowo z przeprowadzonymi wyborami w Polsce), realizowane na reprezentatywnej próbie dorosłych obywateli ($N > 1000$), statystyczne opracowanie danych oraz szczegółową ich interpretację w różnych bieżących kontekstach społeczno-politycznych. Autorki niniejszej publikacji są koordynatorkami badań na terenie województwa lubelskiego, wspierają także prowadzenie badań w województwach mazowieckim i podlaskim.

Materiał empiryczny, przedstawiony w niniejszej monografii, został zebrany w trakcie realizacji badań przeprowadzonych jesienią 2019 r. Próba ($N = 1072$) została dobrana w sposób kwotowo-warstwowy, zróżnicowana była ze względu na płeć, wiek, miejsce zamieszkania i wy-

kształcenie. W drugiej części książki szczegółowo omówiono kwestie związane z doborem próby, zaprezentowano wyniki badań i ich analizę.

Inspiracją do napisania części teoretycznej publikacji była m.in. książka *Transforming Leadership* Jamesa M. Burnsa¹. W niniejszej monografii powoływano się również na krajowe tytuły, wydane w ramach nauk o polityce i administracji, autorstwa m.in. Przemysława Żukiewicza *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*², które to wydanie stanowi kompendium wiedzy na temat przywództwa politycznego, oraz Agnieszki Kasińskiej-Metryki *Proces kreacji przywódców politycznych*³, oddający istotę kształtowania przywódcy – lidera politycznego w systemie demokracji liberalnej.

Autorki książki mają nadzieję, że prezentowana publikacja stanowi wstęp do dalszych badań nad społecznym postrzeganiem przywództwa Jana Pawła II i będzie zachętą do interdyscyplinarnego spojrzenia na problem wielowymiarowego przywództwa łączącego zakres religijny i polityczny. Niniejsza skromna monografia jest skierowana zarówno do czytelników zainteresowanych osobą Jana Pawła II, jak i chcących pogłębić swoją wiedzę z zakresu badań empirycznych dotyczących społeczeństwa polskiego. Autorki pragną podziękować recenzentom prof. Agnieszce Kasińskiej-Metryce i dr. hab. Jackowi Wołoszynowi za inspirujący wkład w powstanie monografii oraz niezwykle cenne uwagi, które przyczyniły się do przygotowania niniejszej publikacji.

Agnieszka Łukasik-Turecka
Agnieszka Magdalena Zaręba

¹ J.M. Burns, *Transforming Leadership*, New York 2003.

² P. Żukiewicz, *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.

³ A. Kasińska-Matryka, *Proces kreacji przywódców politycznych. Od ujęcia tradycyjnego do ujęcia współczesnego*, Kielce 2012.

Introduction

Nowadays, leadership is most often identified with the field of politics and effective management. Theorists of the issue eagerly introduce separate categories for political, business, and religious leadership. John Paul II is an example of a leader combining two types of leadership. On the one hand, he is a religious leader, the bishop of Rome, who inspires self-improvement. On the other hand, he is the head of the Vatican City, an absolute monarchy in which the rules of exercising authority have not changed over the space of centuries.

The multidimensionality of John Paul II's leadership allows for opening new interdisciplinary analyses at the frontier of social, theological, humanistic and legal sciences. This publication is only a limited fraction of the interdisciplinary research field, it can be a starting point for further more in-depth analyses. The social perception of John Paul II's leadership arises from two categories: the recognition and evaluation of a given individual as a leader and their ability to inspire certain behaviours and decisions.

The purpose of these deliberations was to analyse the perception of John Paul II's leadership by the Polish society. The crucial aspect of this study was to draw an outline of the theoretical framework for the issue of leadership, and then to confront the theory with empirical research referring to the social perception of John Paul II. The research material was based on two statements concerning the question of whether John Paul II had an impact on the socio-political changes in Central and Eastern Europe. In the case of the second question, the respondents were to define their attitude towards the opinion whereby John Paul II was a political leader. The answers of the respondents in many cases turned out to be unusually interesting and, at the same time, astounding.

The book consists of 2 parts. In the first one, written by Agnieszka Magdalena Zaręba, the subject of theoretical issues for the analysis of the collected empirical material was addressed and a multidisciplinary political science workshop investigating leadership was presented. The analysis of leadership began with the concept of political authority in the context of real influence. An analysis of the definition of leadership was presented, drawing on the reflections of ancient authors, through the Fathers of the Church, the thought of Nicolò Machiavelli – a political realist – to the classic ideas of Max Weber or Gustave Le Bon. The definitions, theories and concepts were mentioned – including The New Decision Model, the situational model, the model of interdependence, the model of the way that leads to the goal or the universalist theory of effective leadership. The categories of leadership were defined and the characteristics of a leader were indicated.

The second part, written by Agnieszka Łukasik-Turecka, presents the analysis of the collected empirical material. The foundation was furnished by the research carried out on the basis of a survey questionnaire as part of a Polish nationwide scientific and research project entitled “Political preferences. Attitudes – identifications – behaviours”. This Polish nationwide scientific-research project, in which the authors of this book hold membership, was initiated in 2009. Currently, researchers from ten major research centres in Poland (University of Warsaw, University of Wrocław, Nicolaus Copernicus University in Toruń, University of Gdańsk, University of Szczecin, John Paul II Catholic University of Lublin, University of Warmia and Mazury, Adam Mickiewicz University in Poznań, University of Silesia, University of Rzeszów, Jan Kochanowski University in Kielce). The project includes cyclical empirical research (each time related to the elections held in Poland), conducted on a representative sample of adult citizens ($N > 1000$), statistical analysis of data and their detailed interpretation in various current socio-political contexts. The authors of this publication are research coordinators in Lublin Province, they also support conducting research in Mazowieckie (Mazovia) and Podlaskie (Podlachia) Provinces.

The empirical material presented in this monograph was collected on the basis of the research carried out in the fall of 2019. The sample

($N = 1072$) was selected according to the stratified quota method, it was diverse with regard to sex, age, place of residence and education. The second part of the book presents the details of the sample selection, and above all presents the research results and their analysis.

The publications which inspired the theoretical part were, among others, *Transforming Leadership* by James MacGregor Burns. The creation of this monograph was also supported by the Polish publications in the field of political science and administration by Przemysław Żukiewicz, entitled *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka* (Political Leadership. Theory and Practice), which is a compendium of knowledge about political leadership and a publication by Agnieszka Kasińska-Metryka, entitled *Proces kreacji przywódców politycznych* (The Process of Creating Political Leaders), which is a publication presenting the essence of shaping a political ruler-leader in the system of liberal democracy.

The authors of the book hope that this publication is an introduction to further research on the social perception of John Paul II's leadership. It is an incentive for an interdisciplinary look at the problem of multidimensional leadership combining religious and political scope. This modest monograph is addressed both to everyone interested in the person of John Paul II, as well as to readers who want to deepen their knowledge of empirical research focused on Polish society. The authors wish to express their gratitude to the reviewers, prof. Agnieszka Kasińska-Metryka and dr hab. Jacek Wołoszyn for an inspiring contribution to the monograph and extremely valuable comments which contributed to the creation of this publication.

Agnieszka Łukasik-Turecka
Agnieszka Magdalena Zaręba

Agnieszka Magdalena Zaręba

Przywódstwo – istota zagadnienia

1.1. Geneza przywództwa

Zjawisko przywództwa towarzyszy ludzkości od początku jej istnienia. W starożytności władcom przypisywano cechy boskie, zazwyczaj zapamiętywano ich jako bogów, półbogów (herosów) o niezwykłych przymiotach, zdolnościach i kompetencjach w różnym zakresie. Nikt nie kwestionuje przywództwa Napoleona Bonaparte, Adolfa Hitlera czy Józefa Stalina, niezależnie od oceny ich czynów, decyzji, dokonań w historii¹. Przywództwo jest niezwykle szerokim zjawiskiem, trudno go analizować w sposób wycinkowy. Istnieje wiele kategorii przywództwa: polityczne, kulturowe, religijne, biznesowe, społeczne, w rodzinie lub w klasie. W zależności od płci inne będą cechy męskiego czy kobiecego przywództwa². Rozważania nad przywództwem, jego kategoriami oraz instrumentarium zostały potraktowane fragmentarycznie ze względu na ograniczony charakter publikacji.

W niniejszej analizie przywództwo będzie identyfikowane z szeroko rozumianym wpływem. Nie chodzi tu o realizację kompetencji normatywnych lub legislacyjnych w ramach określonych struktur, ale wywieranie danego oddziaływania na poszczególne podmioty w celu podjęcia pożądanych decyzji. Jan Paweł II jako biskup Rzymu, a zarazem głowa państwa był

¹ W.G. Howell, S. Wolton, *Leadership. A Definition*, w: *Leadership in American Politics*, red. J.A. Jenkins, C. Volden, Kansas 2017, s. 243.

² Ziemowit J. Pietraś rozwija wątek dotyczący decydenta politycznego, czyli przywództwa kobiecego i męskiego, opierając się na sposobie myślenia. Kobiety obejmują problem holistycznie, natomiast mężczyźni koncentrują się na logice i analizach (tenże, *Decydowanie polityczne*, Warszawa–Kraków 1998, s. 307-309).

przywódcą, który wpływał na ówczesny świat przez swoją działalność. Był autorem licznych encyklik³, które kształtowały światopogląd moralny i etyczny świata w trudnym okresie przełomu wieków oraz załamania systemu komunistycznego, przez cały pontyfikat pielgrzymował po świecie, głosząc misję Kościoła katolickiego⁴.

³ *Redemptor hominis* (4 III 1979 r.), *Dives in misericordia* (30 XI 1980 r.), *Laborem exercens* (14 IX 1981 r.), *Slavorum Apostoli* (2 VI 1985 r.), *Dominum et Vivificantem* (18 V 1986 r.), *Redemptoris Mater* (25 III 1987 r.), *Sollicitudo rei socialis* (30 XII 1987 r.), *Redemptoris Missio* (7 XII 1990 r.), *Centesimus annus* (1 V 1991 r.), *Veritatis splendor* (6 VIII 1993 r.), *Evangelium vitae* (25 III 1995 r.), *Ut unum sint* (25 V 1995 r.), *Fides et ratio* (15 X 1998 r.), *Ecclesia de Eucharistia* (17 IV 2003 r.).

⁴ Pielgrzymki Jana Pawła II w trakcie pontyfikatu: 25 I – 1 II 1979 r.: Dominikana, Meksyk, Bahamy; 2-10 VI 1979 r.: Polska; 29 IX – 8 X 1979 r.: Irlandia, Stany Zjednoczone; 28-30 XI 1979 r.: Turcja; 2-12 V 1980 r.: Zair, Kongo, Kenia, Ghana, Górna Wolta, Wybrzeże Kości Słoniowej; 30 V – 2 VI 1980 r.: Francja; 30 VI – 12 VII 1980 r.: Brazylia; 15-19 XI 1980 r.: Republika Federalna Niemiec; 16-27 II 1981 r.: Pakistan, Filipiny, Guam, Japonia, Alaska; 12-19 II 1982 r.: Nigeria, Benin, Gabon, Gwinea Równikowa; 12-15 V 1982 r.: Portugalia; 28 V – 2 VI 1982 r.: Wielka Brytania; 10-12 VI 1982 r.: Brazylia, Argentyna; 15 VI 1982 r.: Szwajcaria; 29 VIII 1982 r.: Republika San Marino; 31 X – 9 XI 1982 r.: Hiszpania; 2-10 III 1983 r.: Kostaryka, Nikaragua, Panama, Salwador, Gwatemala, Honduras, Belize, Haiti; 16-23 VI 1983 r.: Polska; 14-15 VIII 1983 r.: Francja; 10-13 IX 1983 r.: Austria; 2-11 V 1984 r.: Korea Południowa, Papua-Nowa Gwinea, Wyspy Salomona, Tajlandia; 11-17 VI 1984 r.: Szwajcaria; 9-20 IX 1984 r.: Kanada; 10-12 X 1984 r.: Hiszpania, Republika Dominikany, Puerto Rico; 26 I – 5 II 1985 r.: Wenezuela, Ekwador, Trynidad i Tobago; 11-21 V 1985 r.: Holandia, Luksemburg, Belgia; 8-19 VIII 1985 r.: Togo, Wybrzeże Kości Słoniowej, Kamerun, Republika Środkowoafrykańska, Zair, Kenia, Maroko; 8 IX 1985 r.: Liechtenstein; 1-10 II 1986 r.: Indie; 1-7 VII 1986 r.: Kolumbia, Saint Lucia; 4-7 X 1986 r.: Francja; 18 XI – 1 XII 1986 r.: Bangladesz, Singapur, Fidzi, Nowa Zelandia, Australia, Seszele; 31 III – 12 IV 1987 r.: Urugwaj, Chile, Argentyna; 30 IV – 4 V 1987 r.: Republika Federalna Niemiec; 8-14 VI 1987 r.: Polska; 10-20 IX 1987 r.: Stany Zjednoczone, Kanada; 7-19 V 1988 r.: Urugwaj, Boliwia, Peru, Paragwaj; 23-27 VI 1988 r.: Austria; 10-19 IX 1988 r.: Zimbabwe, Botswa-

Przywódcztwo wielokrotnie związane jest ze sprawowaniem władzy, ze stosunkiem podległości, działaniem według określonych re-

na, Lesotho, Suazi, Mozambik; 8-11 X 1988 r.: Francja; 28 IV – 6 V 1989 r.: Madagaskar, Reunion, Zambia, Malawi; 1-10 VI 1989 r.: Norwegia, Islandia, Finlandia, Dania, Szwecja; 19-21 VIII 1989 r.: Hiszpania; 6-16 X 1989 r.: Korea Południowa, Indonezja, Mauritius; 25 I – 1 II 1990 r.: Republika Zielonego Przylądka, Gwinea Bissau, Mali, Burkina Faso, Czad; 21-22 IV 1990 r.: Czechosłowacja; 6-14 V 1990 r.: Meksyk, Antyle Holenderskie; 25-27 V 1990 r.: Malta; 1-10 IX 1990 r.: Tanzania, Burundi, Rwanda, Wybrzeże Kości Słoniowej; 10-13 V 1991 r.: Portugalia; 1-9 VI 1991 r.: Polska; 13-20 VIII 1991 r.: Polska, Węgry; 12-21 X 1991 r.: Brazylia; 19-26 II 1992 r.: Senegal, Gambia, Gwinea; 4-10 VI 1992 r.: Angola, Wyspy św. Tomasza i Książęca; 9-15 X 1992 r.: Dominikana; 3-10 II 1993 r.: Benin, Uganda, Sudan; 25 IV 1993 r.: Albania; 12-17 VI 1993 r.: Hiszpania; 8-16 VIII 1993 r.: Jamajka, Meksyk, Stany Zjednoczone; 4-10 IX 1993 r.: Litwa, Łotwa, Estonia; 10-11 IX 1994 r.: Chorwacja; 11-21 I 1995 r.: Filipiny, Papua Nowa Gwinea, Australia, Sri Lanka; 20-22 V 1995 r.: Czechy, Polska; 3-4 VI 1995 r.: Belgia; 30 VI – 3 VII 1995 r.: Słowacja; 14-20 IX 1995 r.: Kamerun, Republika Południowej Afryki, Kenia; 4-9 X 1995 r.: Stany Zjednoczone; 5-12 II 1996 r.: Gwatemala, Nikaragua, Salwador, Wenezuela; 14 IV 1996 r.: Tunezja; 17-19 V 1996 r.: Słowenia; 21-23 VI 1996 r.: Niemcy; 6-7 IX 1996 r.: Węgry; 19-22 IX 1996 r.: Francja; 12-13 IV 1997 r.: Bośnia i Hercegowina; 25-27 IV 1997 r.: Czechy; 10-11 V 1997 r.: Liban; 31 V – 10 VI 1997 r.: Polska; 21-24 VIII 1997 r.: Francja; 2-5 X 1997 r.: Brazylia; 21-26 I 1998 r.: Kuba; 21-23 III 1998 r.: Nigeria; 19-21 VI 1998 r.: Austria; 2-4 X 1998 r.: Chorwacja; 22-28 I 1999 r.: Meksyk; Stany Zjednoczone; 7-9 V 1999 r.: Rumunia; 5-17 VI 1999 r.: Polska; 19 IX 1999 r.: Słowenia; 5-9 XI 1999 r.: Indie, Gruzja; 24-26 II 2000 r.: Egipt; 20-26 III 2000 r.: Jordania, Izrael; 12-13 V 2000 r.: Portugalia; 4-9 V 2001 r.: Grecja, Syria, Malta; 23-27 VI 2001 r.: Ukraina; 22-27 IX 2001 r.: Kazachstan, Armenia; 22-26 V 2002 r.: Azerbejdżan, Bułgaria; 23 VII – 2 VIII 2002 r.: Kanada, Gwatemala, Meksyk; 16-19 VIII 2002 r.: Polska; 3-4 V 2003 r.: Hiszpania; 5-9 VI 2003 r.: Chorwacja; 22 VI 2003 r.: Bośnia i Hercegowina; 11-14 IX 2003 r.: Słowacja; 5-6 VI 2004 r.: Szwajcaria; 14-15 VIII 2004 r.: Francja. Pobrane z: <http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/travels.index.html#travels> (dostęp: 12 X 2020); <http://www.zbawiciel.gda.pl/artykuly/jan-pawel-ii/pielgrzymki-ojca-swietego-jana-pawla-ii-spis> (dostęp: 12 X 2020).

guł prawnoustrojowych. Nie jest to odosobnione stanowisko, dopiero struktury społeczne pozwalają na dookreślenie badanego zjawiska. Może też ono być analizowane w kontekście zbiorowego procesu decyzyjnego. Zgodnie bowiem z koncepcją Krzysztofa Pałęckiego przywódca może się wyłonić, gdy oddziałuje w znacznym stopniu na decyzję podejmowaną przez daną społeczność. Siła przywództwa będzie wyrażała się w realizacji decyzji przez pole przywództwa (pole przywództwa dotyczy zbiorowości ludzi podejmujących wspólne decyzje). Nie zawsze będzie przekładało się to na efektywność przywództwa, ponieważ w dużej mierze zależy ono od stopnia realizacji celów, zamierzeń, określonych wartości wynikających z podjęcia i finalizacji danej decyzji. Wielokrotnie zdarzały się sytuacje, kiedy decyzja okazywała się nietrafiona w odniesieniu do uwarunkowań, których dotyczyła, wówczas efektywność przywództwa była niska nawet przy całkowitej realizacji decyzji⁵. Ze zbiorowym procesem decyzyjnym związane jest zjawisko wpływu. W koncepcji Krzysztofa Pałęckiego odgrywa ono znaczącą rolę w charakterystyce fenomenu przywództwa. Zdaniem autora wpływ, w wielkim uproszczeniu, to rodzaj określonej zależności społecznej, w której jeden podmiot (I) kształtuje u innego podmiotu (W) podjęcie lub brak realizacji decyzji i ewentualnie realizowanie decyzji o treści zdeterminowanej określonymi cechami pierwszego z tych podmiotów w szczególnej odmianie wpływu, decyzji zgodnej z intencjami tego podmiotu (podmiotu I). Koncepcja wpływu nie musi odbywać się w ramach określonych struktur, zakresu kompetencji czy procedur. Autor łączy wątek przywództwa i wpływu. W jego opinii przywództwo polityczne jest zdeterminowane wpływem rzeczywistym, a nie „normatywnie wpływem intencjonalnym”. Krzysztof Pałęcki idzie o krok dalej, konstruując metaforę przywództwa politycznego z manipulacją⁶. Wskazuje ponadto na ko-

⁵ K. Pałęcki, *Wokół przywództwa politycznego – ramy dyskursu*, w: *Studia nad przywództwem politycznym. Ustalenia metodologiczne i praktyka*, red. A. Kasińska-Matryka, Toruń 2011, s. 13-15.

⁶ Tenże, *Political Leadership – Framework of the Discussion*, „Polish Political Science” 38(2009), s. 7-16.

nieczność analizy przywództwa politycznego pod kątem popieranej przez przywódcę ideologii. Znaczenie systemu wyznawanych wartości w dużej mierze wynika z faktu powstania przywództwa politycznego na bazie relacji pomiędzy jednostką prezentującą określoną ideologię, system wartości, system religijny a stanem świadomości określonej zbiorowości, za pomocą różnych środków, treści ideologii. Konkludując, władza polityczna jest zjawiskiem normatywno-faktycznym, natomiast przywództwo polityczne stanowi wynik intencjonalnego wpływu. Przywódca polityczny może być podmiotem-źródłem intencjonalnego wpływu⁷, pozostając poza strukturami władzy lub funkcjonując w ramach nich.

Przywództwo oraz relacje władzy często były analizowane w literaturze przedmiotu. Nie tylko w kontekście roli i znaczenia w historii, cech osobowościowych, uwarunkowań charakterologicznych, pochodzenia, osiągnięć, ale także dojścia i sposobu sprawowania władzy. W krajowej literaturze przedmiotu warto wyróżnić prace pod redakcją Tadeusza Bodio⁸, Lecha Rubisza i Krzysztofa Zuby⁹, Wawrzyńca Konarskiego, Agnieszki Durskiej i Szymona Bachrynowskiego¹⁰, Agnieszki Kasińskiej-Metryki¹¹, z zakresu socjologii politycznej autorskie Tadeusza Biernata¹² i Jerzego J. Wiatra¹³, zaś nauk o polityce Przemysława Żukiewicza¹⁴ i Agnieszki Kasińskiej-Metryki¹⁵. Publikacje wymienionych badaczy

⁷ Tenże, *Wokół przywództwa politycznego...*, s. 17-18.

⁸ *Przywództwo polityczne*, red. T. Bodio, Warszawa 2001.

⁹ *Przywództwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, red. L. Rubisz, K. Zuba, Toruń 2004.

¹⁰ *Kryzys przywództwa we współczesnej polityce*, red. W. Konarski, A. Durska, S. Bachrynowski, Warszawa 2011.

¹¹ *Studia nad przywództwem politycznym...*

T. Biernat, *Paradoks charyzmatycznego przywództwa*, Toruń 1999.

¹² J.J. Wiatr, *Przywództwo polityczne. Studium politologiczne*, Łódź 2008.

¹³ P. Żukiewicz, *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.

¹⁴ A. Kasińska-Metryka, *Proces kreacji przywódców politycznych. Od ujęcia tradycyjnego do ujęcia współczesnego*, Kielce 2012.

wniosły znaczący wkład w poznanie i analizę zjawiska przywództwa politycznego.

W przypadku analizy społecznego wymiaru przywództwa Jana Pawła II kluczowe są koncepcje przywództwa koncentrujące się wokół poszczególnych cech przywódcy oraz jego działań, nie zaś dotyczące zdobycia i utrzymania władzy. Państwo Watykańskie jako monarchia elekcyjna, którego głową państwa jest dany papież (w omawianym przypadku Jan Paweł II), nie ma usankcjonowanych mechanizmów sprawowania władzy (hierarchia kościelna pochodzi z nominacji, jedynie rady parafialne wybierane są przez wiernych) – brak konstytucji w sensie formalnym.

W literaturze przedmiotu przywództwo jest analizowane w kontekście determinizmu historycznego, tzw. ujęcia romantycznego czy teorii elit panujących¹⁶, teorii wybitnej jednostki (Platon, Fryderyk Nietzsche, Erich Fromm, Theodor Adorno, Gustave Le Bon, José Ortega y Gasset), teorii elit (Karol Marks, Antonio Gramsci, Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca, Robert Michels, Charles Wright Mills), teorii umowy społecznej (Thomas Hobbes, John Locke, John Rawls, Jürgen Habermas) oraz teorii postmodernistycznych (Michel Foucault, Jean Baudrillard, Zygmunt Bauman)¹⁷.

Ze względu na wpływ, jaki wywarły na kształtowanie się zarówno myśli starożytnej, jak i chrześcijańskiej, jako pierwsze należy przytoczyć dociekania Platona. Cechą charakterystyczną jego poglądów jest idealny wizerunek władcy, dla którego najważniejsze było dobro poddanych, oraz jego kompetencje – wiedza (mądrość charakterystyczna dla filozofów), które pozwalały mu ocenić, co jest korzystne dla jego zwolenników, a co może im w dłuższej perspektywie zaszkodzić. Platon wskazywał, iż władca – filozof – mędrzec powinien charakteryzować się określonymi przymiotami umysłu, posiadać wiedzę z zakresu prawodawstwa, umieć zachowywać skromny styl bycia, posiadać podstawowe cechy kształtujące pozytywny obraz władcy, m.in.: powściągliwość w bogactwie, umiarkowanie w rozpuszcie, odwagę, łagodność, szczodrość dla bied-

¹⁶ J.J. Wiatr, *Przywództwo polityczne...*, s. 8-21.

¹⁷ P. Żukiewicz, *Przywództwo polityczne...*, s. 17-46.

nych. W przypadku Platona pojawia się wiara w sprawiedliwość przywódców. Platona – zdaniem Przemysława Żukiewicza – można określić jako protoplastę w zakresie teorii przywództwa politycznego oraz jako pierwszego autora, który zauważył znaczenie rządzonych (adresatów wysiłków władcy). Zdaniem autora filozof zrównał znaczenie zwolenników z samym przywódcą w procesie kreacji przywództwa¹⁸.

W kolejności chronologicznej, w wielkim uproszczeniu, należy odwołać się do myśli doktorów Kościoła i ich rozważań na temat władcy i jego roli w państwie. W Liście do Rzymian św. Paweł wyraźnie stwierdził, iż każda władza pochodzi od Boga¹⁹. Poszczególni doktorzy Kościoła wskazywali na określone rozwiązania w tym zakresie. Święty Augustyn kontynuował myśl Platona²⁰. W przypadku władcy wskazywał na obowiązek posłuszeństwa poddanych niezależnie od jego cech (dobry – zły) czy wyznania (poganin – wierzący

¹⁸ Tamże, s. 18-20.

¹⁹ „Bądźcie posłuszni władzom sprawującym rządy. Każda władza pochodzi bowiem od Boga. Ci, którym podlegacie, również zostali więc powołani przez Niego. Kto przeciwstawia się władzy, burzy porządek ustanowiony przez Boga i sam ściąga na siebie karę. Ludzie sprawujący władzę nie są postrachem dla tych, którzy postępują dobrze, ale dla czyniących zło. Nie chcesz żyć w strachu przed władzą? Czyń dobrze, a otrzymasz od niej pochwałę! Bóg ustanowił rządzących dla twojego dobra. Ale jeśli łamiesz prawo, masz się czego bać! Władza potrafi bowiem przywołać przestępców do porządku. Będąc na usługach Boga, wymierza karę tym, którzy postępują źle. Dlatego należy się jej podporządkować – nie tylko z powodu możliwej kary, ale ze względu na własne sumienie. Z tego samego powodu należy płacić podatki. Urzędnicy państwowi pełnią bowiem swoją służbę z Bożego polecenia. Oddawajcie więc każdemu to, co mu się należy: płąćcie podatki i inne należności oraz okazujcie respekt i szacunek tym, którzy na to zasługują” (Rz 13,1-7). Pobrane z: *Biblia*, <https://biblia.deon.pl/> (dostęp: 10 IX 2020). W tamtym momencie św. Paweł nie nawoływał do zmian w panującym systemie władzy, zalecał raczej ubogie, skromne życie, ponieważ podkreślił znaczenie „wędrówki” ziemskiej (A. Sylwestrzak, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Warszawa 2009, s. 98).

²⁰ A. Sylwestrzak, *Historia doktryn politycznych...*, s. 99.

w Boga). Wskazywał również potrzebę troski o dobro wspólne, która wynikała z zasady sprawiedliwości. Zdaniem św. Augustyna władca nie stoi ponad prawem, ale występuje w służbie prawa, jest zobowiązany do przestrzegania go w takim samym charakterze, jak przeciętny obywatel. Doktor Kościoła uważał, iż od władcy i urzędników państwowych powinno się wymagać więcej, wskazywał przy tym na potrzebę doskonałości moralnej i wysoką kulturę intelektualną elit rządzących. U św. Augustyna pojawia się idea obywatelskiego sprzeciwu wobec władcy pod określonymi warunkami. Wyraźnie zaznaczył, iż jeśli władca żądałby od obywateli spełnienia tego, co stoi w skrajnej sprzeczności z prawem Bożym, wówczas chrześcijanin ma prawo do odmowy posłuszeństwa, które przede wszystkim jest winny Bogu (wynika to z prymatu Bożego prawa nad doczesnym). Z drugiej jednak strony bycie chrześcijaninem nie zwalniało z obowiązków wobec państwa, jeśli władca był poganinem. Święty Augustyn, podobnie jak inni myśliciele starożytności, miał idealną perspektywę władcy. Do jego cech zaliczył troskę o moralne doskonalenie poddanych, co wynikało z priorytetów życia ziemskiego, którym było osiągnięcie szczęścia wiecznego. Ponadto wskazywał na zależność, iż ustrój polityczny zależy od poziomu moralnego ludzi, którzy go formują. Innymi słowy, naród ma takich rządzących, na jakich zasługuje – w zależności od niskiego bądź wysokiego poziomu moralnego. Przy czym filozof zaznaczał, iż w przypadku niskiego morale władcy bardzo szybko stanie się on tyranem²¹.

W przypadku św. Tomasza przywódca wspólnoty obywatelskiej jest określany jako *princeps* (łac. *primus* – najprzedniejszy, pierwszy, znakomitszy, *capere* – chwytać, zajmować, ująć, otrzymać, przyjąć, być zdającym do czegoś). Jest tu ewidentne wskazanie na osobę, która w społeczności obywatelskiej zajmuje główne miejsce: z jednej strony naczelnika, z drugiej założyciela wspólnoty obywatelskiej. Akwinata wskazuje określoną rolę dla przywódcy – ma on kierować poddanymi we właściwym

²¹ Augustinus, *De civitate Dei* 21,2; 19,21 (Święty Augustyn, *Państwo Boże*, tłum. W. Kubicki, Kęty 1998); E. Sienkiewicz, *Koncepcja państwa według św. Augustyna*, „Studia Paradyckie” 25(2015), s. 201-220.

celu, do wspólnego dobra, ma być dla społeczności stróżem sprawiedliwości. W związku z tym przysługuje mu największa władza oraz stosowanie najwyższych kar. Święty Tomasz zakładał możliwość wystąpienia przeciwko władcy w sytuacji, gdy stał się tyranem, jednak nie ze względu na własne przekonanie, lecz z uwagi na autorytet publiczny. Przywódca społeczności obywatelskiej ma do zrealizowania wiele zadań, m.in. zapewnienie godnego i sprawiedliwego życia społeczności. Innymi słowy, przyczynia się do rozwoju, stabilności zbiorowości. Powinien on realizować swoje cele poprzez jednoczenie społeczności, koncentrowanie jej uwagi na propagowaniu dobra, dostatku, o który jako władca powinien się troszczyć. Autor precyzyjnie wylicza przeszkody stabilności społecznej: wzrost demograficzny, dbałość o przestrzeganie prawa oraz wrogi czynnik zewnętrzny²².

Po zaprezentowanej wizji przywódcy kierującego się dobrem ogółu warto zwrócić uwagę na koncepcję przywództwa i władzy bazującej na konstrukcie interesu własnego jednostki. Ujęcie to wpisuje się w teorię nowoczesnego myślenia o polityce jako skutecznego działania. W koncepcji Niccolò Machiavellego cel okazuje się najważniejszą determinantą działania przywódcy. Autor podkreślał znaczenie samej jednostki, jej kompetencje z zakresu sprawowania władzy, nie przywiązując zbyt dużej wagi do republikańskiej formy rządów²³. Niccolò Machiavelli chętnie korzystał z porównań do świata przyrody: posługiwanie się dwoma naturami – lwa i lisa²⁴. „Dwa są sposoby prowadzenia walki: jeden – prawem, drugi – siłą; pierwszy sposób jest ludzki, drugi zwierzęcy, lecz ponieważ częstokroć pierwszy nie wystarcza, wypada uciekać się do drugiego”²⁵.

Z perspektywy dalszej analizy interesująca jest koncepcja przywództwa Gustave’a Le Bon. Autor *Psychologii tłumu*²⁶ określał przywód-

²² K. Kaczmarek, *Prasocjologia Świętego Tomasza z Akwinu*, Poznań 1999, s. 137-139.

²³ S. Sylwestrzak, *Historia doktryn politycznych...*, s. 145-149.

²⁴ N. Machiavelli, *Książę*, s. 28, 32 (pdf). Pobrane z: www.knhd.law.uj.edu.pl (dostęp: 12 X 2020).

²⁵ Tamże.

²⁶ G. Le Bon, *Psychologia tłumu*, tłum. B. Kaprocki, Warszawa 1996.

ców na podstawie umiejętności budzenia wiary religijnej, politycznej, społecznej lub idei oraz wiary w człowieka. Kluczowym określeniem charakteryzującym przywódcę był prestiż osobisty – odpowiednik charyzmy (w odróżnieniu od prestiżu nabytego, związanego np. z określonym stanowiskiem, tytułem). Zdaniem autora jest to „czar prawdziwie magnetyczny na swe otoczenie [...] Jednostki te narzucają mu pewne idee i uczucia, otoczenie ulega tak ich władzy, jak ulega dzikie zwierzę pogromcy, którego przecież w każdej chwili może unicestwić”²⁷. Do wielkich przywódców autor zaliczył: Buddę, Jezusa, Mahometa, Joannę d’Arc, Napoleona Bonapartego. Gustave Le Bon, będąc pod wpływem uroku i znaczenia autorytetu tego ostatniego, przywoływał go jako doskonały przykład sukcesu politycznego i społecznego²⁸.

Max Weber natomiast wprowadził określenie charyzmy w koncepcji legitymacji władzy, obok panowania tradycyjnego i prawomocnego. Scharakteryzował ją w kontekście wiary obywateli w proroka czy przywódcę w trakcie konfliktu zbrojnego. Posługiwał się określeniem polityka z powołania, posiadania poczucia misji, określonego obowiązku do spełnienia. Wskazywał, iż taki przywódca posiada grono zwolenników, wiernie go wspierających²⁹.

1.2. Definiowanie przywództwa

Koncepcją przywództwa zajmuje się wiele dyscyplin naukowych. W ramach nauk społecznych socjologia podejmuje problematykę stosunku władzy i relacji współzależności, psychologia – uwarunkowań osobowościowych przywództwa, nauki polityczne – teorii władzy, decyzji politycznych czy osoby samego przywódcy politycznego. W za-

²⁷ Tamże, s. 102-104.

²⁸ Tamże, s. 104-109.

²⁹ M. Weber, *Polityka jako zawód i powołanie*, przedm., wstęp i oprac. Z. Krasnodębski, tłum. A. Kopacki, P. Dybel, Kraków 1998, s. 57-59.

kresie nauk humanistycznych historia zajmie się biografiami, a filologia konstrukcją wypowiedzi przywódców. Przywództwo polityczne można analizować w kontekście umiejętności, relacji oraz procesu³⁰. Według Przemysława Żukiewicza przywództwo to proces społeczny, w którym podmiot społeczny (obywatel/grupa/organizacja) udziela poparcia innemu podmiotowi społecznemu (obywatelowi/grupie/organizacji), ponieważ uznaje go za aktualnie najlepiej odpowiadającej społecznemu wyobrażeniu o ideale lidera oraz mającego największe szanse na zrealizowanie określonych celów akceptowanych przez oba podmioty³¹. Jako współczesne paradygmaty w badaniach nad fenomenem przywództwa można wyróżnić: model decyzyjny (*New Decision Model*, NDM), model sytuacyjny (*The Situational Leadership Model*, SLM), model współzależności (*The Contingency Model*, CNTM), model drogi prowadzącej do celu (*The Path-Goal Theory*, PGT), uniwersalistyczną teorię efektywnego przywództwa (*Comprehensive Theory Leadership Effectiveness*, CTLE)³². Na przywództwo można spojrzeć w kontekście czynników o różnych charakterach: historycznym, psychologicznym, socjologicznym i systemowym (do których zalicza się uwarunkowania wynikające z systemu wyborczego, typu partii politycznej, zakresu decentralizacji państwa itp.). Pełnienie przywództwa powoduje uruchomienie działań podtrzymujących utrzymanie władzy. Mieści się to w ramach mechanizmów konstytucyjnych (instytucjonalnych: normy, praktyka konstytucyjna) oraz pozakonstytucyjnych (behawioralnych: styl sprawowania władzy, osobowość, umiejętności, kompetencje, kontekst sytuacyjny)³³.

Z perspektywy psychologicznej warto poświęcić więcej uwagi koncepcji Jamesa M. Burnsa, która to koncepcja na wiele lat wyznaczyła granice dyskursu na temat przywództwa. W publikacji *Transforming Leadership* wyróżnił on przywództwo transformacyjne i transakcyjne. Przywództwo transformacyjne w dużej mierze odwołuje się do

³⁰ J.M. Burns, *Transforming Leadership*, New York 2003, s. 2-3.

³¹ P. Żukiewicz, *Przywództwo polityczne...*, s. 47-49.

³² Tamże, s. 53-69.

³³ A. Kasińska-Metryka, *Proces kreacji przywódców...*, s. 32-33.

systemu wartości moralnych i etycznych swoich zwolenników, generuje nowe wyzwania i cele, kreuje doniosłe zmiany mające wpływ na przyszłość. Tego typu przywódca odnosi się do wartości ogólnie uznanych za uniwersalne, takie jak: pokój, wolność, sprawiedliwość, równość (do tzw. potrzeb wyższego rzędu³⁴), potrafi właściwie określić potrzeby zwolenników. Jako typy przywódców transformacyjnych James M. Burns wskazał przywódców intelektualnych (*intellectual leaders*), przywódców reform lub zmian – rewolucji (*leaders of reform or revolution*), bohaterów/ideologów/doktrynerów (*heroes or ideologues*). Natomiast przywództwo transakcyjne odniósł do tradycyjnej formuły transakcji, czyli realizacji określonych interesów, potrzeb, oczekiwań. W przypadku przywódcy transakcyjnego autor wyróżnił następujące kategorie przywódców: liderzy opinii (*opinion leader*), negocjatorzy (*bargainers, bureaucrats*), przywódcy partii (*party leaders*), przywódcy w ramach władzy prawnoustrojowej i wykonawczej (*legislative leaders, executive leaders*)³⁵. W ramach analizy obu kategorii przywództwa przeciwstawiano dwa typy na zasadzie: transformacyjne – dobre, służące wyższym celom oraz transakcyjne – gorsze, nieodpowiednie, realizujące np. potrzeby niższego rzędu. Koncepcja przywództwa transformacyjnego Jamesa M. Burnsa wiązała się ze swego rodzaju niedoskonałościami związanymi z kategorią moralności. Nie zawsze przywództwo transformacyjne prowadzi do pozytywnych zmian (casus Hitlera). Wyróżniono cztery cechy (poza etyką), które wskazują również na przywództwo transformacyjne³⁶:

³⁴ Niezwykle interesujące okazują się wyniki badań pokazujące wpływ liderów transformacyjnych w organizacjach. Zob. S.A. Masood, S.S. Dani, N.D. Burns, C.J. Backhouse, *Transformational Leadership and Organizational Culture. The Situational Strength Perspective*, „Journal of Engineering Manufacture”. Part B 220(2006), nr 6, s. 941-949.

³⁵ B.M. Bass, R.R. Bass, *The Bass Handbook of Leadership: Theory, Research, and Managerial Applications*, New York–London–Toronto–Sydney 2008 (pdf). Pobrane z: <https://www.ncaarlington.org/file-ready/the-bass-handbook-of-leadership-theory-research-and-managerial-applications> (dostęp: 14 X 2020).

³⁶ P. Żukiewicz, *Przywództwo polityczne...*, s. 134-135.

1. Charyzma – rozumiana jako określona reakcja zwolenników na postępowanie przywódcy. Jak wskazują Bernard Bass i Bruce J. Avolio cecha ta związana jest z kwestią wzbudzania zaufania, zainteresowania swoim przekazem, określoną wizją czy przekonaniem do wypełnienia danej misji.

2. Inspirująca motywacja – odnosi się do umiejętności przedstawienia przez przywódcę wizji zmian w sposób metaforyczny, ułatwiający identyfikację z nimi. Przywódcy formułują emocjonalne, proste apele skierowane do odbiorców, używając symboli. Pozwala to na zrozumienie skomplikowanych celów i zamierzeń przywódców.

3. Intelktualna stymulacja – dotyczy ponownego analizowania zaistniałych rozwiązań oraz zadawania nowych pytań. Przywódcy zachęcają swoich zwolenników, aby byli na tyle odważni, żeby postępować wbrew utartym modelom, celom czy określonym normom. Kategoria ta odnosi się do osobistego rozwoju zwolenników oraz ich kreatywności.

4. Zindywidualizowana uwaga – wiąże się z warunkiem traktowania zwolennika przez przywódcę jako jednostki. Nie jest najważniejsze, aby zaspokajać potrzeby zwolenników, lecz formułować zamierzenia i cele adekwatne do potencjału i możliwości poszczególnych osób.

Jan Paweł II jako przywódca, jak wolno sądzić, realizował się w koncepcji przywództwa transformacyjnego. Jego życie i działalność była i jest inspiracją moralną do określonego zachowania ludzkiego. Nie chodzi tu tylko o osiągnięcia jako przywódcy religijnego, ale i politycznego, wpływającego swymi dzianiami na losy współczesnego świata (zalamanie sytemu komunistycznego).

Koncepcja przywódcy koncentruje się wokół definiowania, określania, wspierania i personifikowania wyższych celów w przestrzenni pub-

licznej, w taki sposób, aby jego zwolennicy kierowani i koordynowani dążyli do osiągnięcia zamierzonych celów. W ramach tej definicji należy wyróżnić następujące kategorie: cele, które lider określa, zależność przywódcy od zwolenników, w taki sposób, aby utożsamiali się oni z celami przywódcy oraz odróżnienie prawdziwego przywódcy przez wielkie „P” od przywódcy przez małe „p”³⁷. Kwestia autentyczności przywódcy zawsze budzi szereg kontrowersji. Wynika to w dużej mierze z trudności określenia przymiotów, jakie powinien spełniać przywódca: czy powinien mieć zdolności wrodzone czy umiejętności wyuczone?

Przywódstwo jest realizowane w określonych kategoriach. Możemy do nich zaliczyć przywództwo w zakresie polityki, szeroko rozumianego biznesu, religii, edukacji, kultury. Właściwie w każdej sferze zawodowej, w mniejszych lub większych grupach społecznych występuje zjawisko przywództwa. W literaturze przedmiotu Przemysław Żukiewicz w sposób niezwykle klarowny zaprezentował różnice pomiędzy trzema kategoriami przywództwa: politycznym, biznesowym i religijnym. Do deskrypcji zjawiska użył czterech wymiarów: teleologicznego, edukacyjnego, praktycznego i psychologicznego³⁸.

W ramach przywództwa politycznego w wymiarze teleologicznym autor wskazał na proces decyzyjny i oddziaływanie na decyzje polityczne (reprezentacja interesów grupy, wpływ na decyzje polityczne, chęć stanowienia prawa uwzględniającego postulaty grupy). W przypadku przywództwa biznesowego jako cel postawił korzyści krótko- (realny zysk finansowy) i długoterminowe (innowacyjność i konkurencyjność na rynku). Natomiast w przypadku przywództwa religijnego jako cele wskazał osiągnięcie określonego ideału moralnego oraz poszukiwanie rozwiązań problemów natury eschatologicznej.

W wymiarze edukacyjnym przywództwo polityczne koncentruje się wokół mechanizmów obejmowania i sprawowania władzy. Kluczowe w procesie komunikacji pomiędzy stronami mogą być zarówno informacje na temat potrzeb i interesów określonych grup społecznych, jak również same umiejętności erystyczne (usprawniające komunika-

³⁷ W.G. Howell, S. Wolton, *Leadership. A Definition*, s. 251-258.

³⁸ P. Żukiewicz, *Przywódstwo polityczne...*, s. 69-72.

cję) oraz kompetencje z zakresu negocjacji. W przywództwie biznesowym autor wyróżnił umiejętności odnoszące się do poruszania się w złożonym systemie gospodarki światowej, dbałości o relacje z otoczeniem organizacji, praktyczną wiedzę dotyczącą dziedziny, w której prowadzona jest działalność gospodarcza. Jeśli chodzi o przywództwo religijne, zdobywane informacje dotyczą kondycji moralnej człowieka, zasad etycznych oraz uzyskania odpowiedzi na pytania o charakterze egzystencjalnym.

W wymiarze praktycznym przywództwo polityczne koncentruje się wokół realizacji interesów danej grupy społecznej, ma to wymiar w reprezentacji tych interesów w instytucjach przedstawicielskich. W tym ujęciu dużego znaczenia nabierają kompetencje negocjacyjne oraz możliwość zawierania koalicji. W przypadku przywództwa biznesowego ma nieco szerszy zakres – dotyczy procesów komunikacyjnych, w szczególności ich szybkości, sprawności i innowacyjności. W odniesieniu do przywództwa religijnego wymiar praktyczny pozwala na osiągnięcie ideału moralnego dzięki wzajemnemu porozumieniu lidera oraz jego zwolenników w kwestii wyznawanych poglądów.

W ostatnim wymiarze psychologicznym przywództwo polityczne jest identyfikacją władzy wykształconej w instytucjach danej grupy społecznej, prototypu tej władzy, przez co uczestnictwo w niej powoduje wzrost poczucia wspólnotowości. Staje się atrybutem zaspokojenia potrzeby przynależności i dominacji – naturalnych potrzeb członków grupy. W przypadku przywództwa biznesowego następuje realizacja podstawowych potrzeb życiowych, przy czym zaangażowani w proces uczestniczą w osiągnięciu określonego zysku. Przywództwo religijne w wymiarze psychologicznym daje uczestnikom procesu odpowiedź na pytanie o sens bytu ludzkiego oraz zapewnia poczucie wspólnoty.

W przypadku przywództwa Jana Pawła II najbliższe są mu dwie koncepcje, mianowicie przywództwa religijnego i politycznego. Jego osoba łączy te dwa pozornie wykluczające się zjawiska. Z jednej strony jako głowa Kościoła katolickiego, z drugiej jako głowa Państwa Watykańskiego realizował swoją misję, szerząc określone poglądy i ideały,

wpływając na życie zwykłych ludzi, przemawiając zarówno w trakcie otwartych, wielotysięcznych spotkań modlitewnych, jak i na audiencjach papieskich czy w parlamentach poszczególnych państw.

Powstanie przywództwa jako fenomenu uzależnione jest od określonych sytuacji oraz uwarunkowań politycznych, społecznych, kulturowych czy osobowościowych. Zdaniem Krystyny Skarżyńskiej można wyróżnić trzy podstawowe teorie wyłaniania się przywódcy politycznego. Pierwsza dotyczy uwarunkowań sytuacyjnych w powstawaniu przywództwa, druga odnosi się do psychologicznych cech i predyspozycji jednostki, natomiast ostatnia wiąże się z kwestią relacji pomiędzy przywódcą a jego zwolennikami, dla których jest atrakcyjny w kontekście osobowości i zachowania³⁹.

Teoria *Zeitgeist* (niem. *zeit* – czas, *geist* – duch) opiera się na specyficznych założeniach przyjmujących, iż nawet przypadkowi ludzie mogą stać się przywódcami danej społeczności. W innej sytuacji społecznej, gospodarczej lub politycznej tego typu osoby nie byłyby politykami czy określonymi liderami⁴⁰. Aczkolwiek wydaje się, iż w tym miejscu warto przypomnieć proces transformacji w Polsce, kiedy wiele osób, działających w opozycji antykomunistycznej, stało się uczestnikami elit rządzących, natomiast określone jednostki zostały przywódcami państwa. Jako przykłady warto wskazać Lecha Wałęsę, który, według licznych świadków z tamtych wydarzeń, został liderem strajku ze względu na umiejętność rozmowy z robotnikami, czy Stanisława Tymińskiego, który w innych okolicznościach nie byłby atrakcyjnym kandydatem w wyborach prezydenckich. Wydaje się wątpliwe, aby w demokratycznym systemie osoby bez wykształcenia mogły pełnić najwyższe funkcje w państwie⁴¹.

³⁹ *Podstawy psychologii politycznej*, red. K. Skarżyńska, Poznań 2002, s. 90-91.

⁴⁰ Tamże, s. 91.

⁴¹ A. Łukasik-Turecka, *Wizerunek Wałęsy w świetle jego wypowiedzi*, Lublin 2000. Pobrane z: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/718> (dostęp: 20 IX 2020).

Teoria wybitnej jednostki – *Great Man Theory*⁴² – zakłada, iż przywódcami zostają osoby o wybitnych zdolnościach oraz nieprzeciętnych przymiotach osobowościowych. Dodatkowo charakteryzują się znaczącym wpływem na otoczenie. Thomas Carlyle⁴³, twórca koncepcji, podkreślał rolę autorytetu, przypisywał dużą rolę wybitnym jednostkom w kształtowaniu otaczającej rzeczywistości politycznej, społecznej i ekonomicznej. W teorii wybitnej jednostki kluczową rolę odgrywa charyzma, którą w socjologii można rozumieć jako zespół cech charakteru umożliwiający wywieranie ponadprzeciętnego wpływu na otoczenie⁴⁴. Jako charakterystyki wymienia się: łatwość kierowania tłumem, narzucania mu pewnych haseł i idei, poczucie posłannictwa przywódcy, a także głębokie zaangażowanie w działalność polityczną⁴⁵. Natomiast w psychologii jest określana na kilka sposobów, głównie jako cecha osobista danego człowieka, nieprzeciętna inteligencja, plastyczność zachowań, dobre przystosowanie społeczne, wrażliwość interpersonalna czy urok osobisty. Człowiek posiadający charyzmę sprawdza się w trudnych warunkach chaosu, zagrożenia i niepewności, wówczas zyskuje posłuch i uznanie. Napięcia i kryzys społeczny wymagają wprowadzenia określonych zasad i porządku, staje się to swego rodzaju misją do wypełnienia przez przywódcę charyzmatycznego. Obywatele z dużą dozą zaufania podchodzą do przywódcy posiadającego przymioty atrakcyjne osobowościowo. Wielokrotnie zdarza się tak, iż przywódca charyzmatyczny zostaje obdarzony przywilejem władzy autorytarnej. W przypadku stabilnej sytuacji w państwie jednostka

⁴² W pierwotnej koncepcji Urszuli Jakubowskiej odnajdujemy teorię *Great Man History* (taż, *Przywódtwo polityczne*, w: *Podstawy psychologii politycznej*, s. 90).

⁴³ T. Carlyle, *On Heroes, Hero-Worship, and The Heroic in History*, Filadelfia 1894, s. 22. Pobrane z: <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uva.x001136606;view=1up;seq=26> (dostęp: 10 IV 2015). Zob. A. Kałabunowska, *Koncepcja wielkiego człowieka wybrane zagadnienia*, „Historia i Historiografia” (pdf). Pobrane z: depot.ceon.pl (dostęp: 21 IX 2020).

⁴⁴ *Słownik polityki*, red. M. Bańkiewicz, Warszawa 1996, s. 39-40.

⁴⁵ U. Jakubowska, *Przywódtwo polityczne*, s. 92.

o przymiotach charyzmatycznych ma mniejsze szanse na realizowanie roli przywódczej⁴⁶.

Wydaje się, iż najbardziej oddaje istotę charyzmy potraktowanie jej jako wytworu społecznej percepcji ludzi. Wówczas decydują o niej dwa warunki. Po pierwsze, pojawienie się przywódcy politycznego powoduje silne pobudzenie emocjonalne zarówno u jego zwolenników, jak i przeciwników. Jednakże u zwolenników ma ono zabarwienie pozytywne, natomiast u przeciwników negatywne. Należy zaznaczyć, iż niewielu ludzi zajmuje wobec osoby przywódcy postawę obojętną. Po drugie, liderowi przypisywana jest przez jego zwolenników magiczna aura oraz nadludzka moc. Związane jest to z wiarą w nieograniczoną siłę i skuteczność działania przywódcy⁴⁷.

Warto zwrócić uwagę na stwierdzenie Marka Leary'ego, dotyczące charyzmatycznych przywódców, którzy prezentują wyjątkowy obraz własnej osoby, pozostawiający na zwolennikach niezatarte wrażenie. Potrafią w doskonały sposób kreować wizerunek, a zarazem kontrolować go w taki sposób, aby nic nie zakłóciło obrazu ich kompetencji oraz skuteczności⁴⁸. Kluczowa dla analizy przywództwa Jana Pawła II jest koncepcja *Great Man Theory*. Kompetencje Karola Wojtyły dotyczyły nie tylko sfery duszpasterskiej, ewangelizacyjnej czy edukacyjnej, posiadał on także kompetencje z zakresu warsztatu aktorskiego: był doskonałym mówcą, miał bezpośredni kontakt z wielonarodowymi pielgrzymkami, potrafił wykorzystać środki społecznego przekazu do zmiany polityki przekazu zarówno uroczystości z Watykaniu, jak i pielgrzymek papieskich⁴⁹.

Ostatnia teoria dotycząca wyłaniania przywódców politycznych odnosi się do motywów podjęcia działalności politycznej oraz realizacji kariery politycznej łącznie z osiągnięciem roli przywódczej. Wśród

⁴⁶ Tamże, s. 91-93.

⁴⁷ Tamże, s. 92-93.

⁴⁸ M. Leary, *Wywieranie wrażenia na innych. O sztuce autoprezentacji*, tłum. A. Kacmajor, M. Kacmajor, Gdańsk 2003, s. 100-101.

⁴⁹ J. Sosnowska, *Hetman Chrystusa: biografia świętego Jana Pawła II*, t. I-III, Kraków 2018.

motywów działalności politycznej można wyróżnić: dążenie do władzy – chęć wywierania wpływu na innych, potrzebę efektywnego wpływu na otoczenie, potrzebę bycia admiirowanym, poczucie obowiązku i potrzeby altruistyczne, specyficzną rolę legislacyjną⁵⁰.

1.3. Cechy przywództwa

Niezwykle trudno jest wyróżnić cechy przywództwa, które zapewniają sukces samemu przywódcy. Można wskazać pewne uwarunkowania sytuacji politycznej, które korelują z osobowością danego polityka. W czasach kryzysu politycznego pozyskują zwolenników osobowości silne (np. Winston Churchill w trakcie II wojny światowej), natomiast w sytuacji pokryzysowej do władzy dochodzą przywódcy o osobowościach spokojnych (Dwight Eisenhower w Stanach Zjednoczonych po zakończeniu II wojny światowej)⁵¹. Analizując cechy przywództwa, warto odwołać się do teorii z zakresu psychologii, do tzw. modelu Wielkiej Piątki, w ramach którego do uniwersalnych i niezmiennych czynników osobowości zaliczono: otwartość, sumiennność, ekstrawersję, ugodowość i neurotyzm⁵². Można również wskazywać różne typy inteligencji (np. językowa, matematyczno-logiczna, intra- oraz interpersonalna, makiawelistyczna, emocjonalna, przywódcza)⁵³ czy określonych kompetencji.

Kompetencje, według Ewy Marciniak, to przede wszystkim określony zakres wiedzy, umiejętności, odpowiedzialności, pełnomocnictw oraz uprawnień do działania. Najczęściej są identyfikowane z formal-

⁵⁰ U. Jakubowska, *Przywództwo polityczne*, s. 93-95.

⁵¹ J. Sielski, *Osobowość polityczna idealnego polityka*, w: *Etyka i polityka*, red. E.M. Marciniak, T. Mołdawa, K.A. Wojtaszczyk, Warszawa 2001, s. 180-182.

⁵² P. Żukiewicz, *Przywództwo polityczne...*, s. 144.

⁵³ Tamże, s. 146-149.

nym wyposażeniem danej osoby w uprawnienia decyzyjne. Autorka przywołuje stanowisko Franka Masterpasqua w definiowaniu kompetencji: w kontekście wyuczonych postaw lub naturalnych zdolności manifestowanych jako umiejętności radzenia sobie z sytuacjami życiowymi przy wykorzystaniu codziennych mechanizmów poznawczych; w kontekście zdolności zależnej od umiejętności, jak i przekonania o możliwości posługiwania się tą zdolnością. W ramach kompetencji przywódczych wyróżniła kompetencje interpretacyjne, kreatywne i koncyliacyjne⁵⁴.

Ziemowit J. Pietraś wśród cech charakteryzujących zdolności przywódcze wyróżnił: ogólne predyspozycje, wykształcenie, poziom pesymizmu/optymizmu, wyrafinowanie, prawdomówność, liberalizm, konserwatyzm, kompetencje, doświadczenie, wytrwałość, elastyczność, twardość charakteru, szerokie horyzonty myślowe, surowość, aktywność, umiejętność ciężkiej pracy, zdecydowanie, roztropność, śmiałość i odwagę. Według autora cechy wymagane od lidera jako polityka to: umiejętność posiadania własnego zdania, innego od grupy, bezinteresowność, poważanie wśród ludzi, uczciwość, lojalność, jednoznaczność, demokratyzm i przywiązanie do wartości republikańskich. Do cech charakteryzujących zdolności komunikacyjne kandydata zaliczył: szczerowość, zręczność, wprawę, błyskotliwość, zrozumiałość, dobre poinformowanie, ożywczość, budzenie natchnienia i emocji słuchaczy, perswazyjność, barwność, powagę, dobrą organizację wypowiedzi, mówienie w interesujący sposób, energię, ciepło, emocjonalność, brak wahań i napięcia wewnętrznego. Jako ważne cechy osobiste polityka wyodrębnił: zdolność budzenia sympatii, niekonfliktowość, szlachetność, uczciwość, uprzejmość, urodę, praktyczność, budzenie zaufania, poczucie wielkości, wrażliwość, głębie

⁵⁴ E. Marciniak, *Kompetencje przywódcy politycznego*, „Studia Politologiczne” 5(2001), s. 101 (pdf). Pobrane z: <http://biblioteka.oapuw.pl/ewa-maria-marciniak-kompetencje-przywodcy-politycznego-studia-politologiczne-vol-5/> (dostęp: 12 IX 2020).

poglądów, opanowanie, dojrzałość, hojność, skłonność do zachowań rebelianckich, spokój⁵⁵.

Mark Leary wyróżnił cztery cechy przywódcy. Po pierwsze, kompetencja – stanowiąca jedno ze źródeł władzy bazującej na sile fachowości⁵⁶. Po drugie, zdolność wzbudzania sympatii, „siła atrakcyjności” – polegająca głównie na postrzeganiu lidera zarówno jako osoby kompetentnej, jak i sympatycznej. Autor słusznie zauważył, iż trudno jest połączyć te dwie charakterystyki jednocześnie. Rozwiązaniem tego dylematu jest dezawuowanie cech niezwiązanych z pozycją przywódcy⁵⁷. Po trzecie, moralność – chociaż wydaje się, że kwestia ta jest bardziej istotna dla przywódców religijnych niż politycznych, to autor zauważa, iż istnieją społeczne oczekiwania co do posiadania przez lidera nieskazitelnie moralnego wizerunku, nawet wówczas, gdy nie ma to związku z pełnioną przez niego funkcją⁵⁸. Po czwarte, siła (spokój, stanowczość, opanowanie emocji) – cecha niezwykle ważna w grupie, będącej w sytuacji stresu, np. podczas kryzysu narodowego czy wojny. Ma to znaczenie nie tylko dla publicznego wizerunku głowy państwa, lecz i dla morale całego narodu⁵⁹.

⁵⁵ Z.J. Pietraś, *Decydowanie polityczne*, s. 425-426. Por. A.M. Zaręba, *Wizerunek polityka w III RP: kreacja, instrumentarium, kompetencje komunikacyjne*, Rzeszów 2011.

⁵⁶ M. Leary, *Wywieranie wrażenia...*, s. 97.

⁵⁷ Tamże, s. 98.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Mark Leary ilustruje takie działanie wieloma przykładami ze Stanów Zjednoczonych: Franklin Delano Roosevelt podczas II wojny światowej starał się wywrzeć wrażenie osoby pewnej siebie, John F. Kennedy w trakcie kryzysu kubańskiego próbował zachowywać pozory spokoju, zaś George Bush podczas wojny w Zatoce Perskiej w 1991 r. sprawiał wrażenie osoby opanowanej. Jako przykład autor przywołuje także negocjacje prowadzone pomiędzy amerykańskimi oraz irackimi dowódcami pod koniec konfliktu w Zatoce Perskiej. Amerykański dowódca zastosował metodę negocjacyjną opartą na onieśmieleniu przeciwnika. Namiot przeznaczony na miejsce rozmów był otoczony przez oflagowane i uzbrojone pojazdy. Generał przybył na miejsce

Warto w tym miejscu przedstawić opracowane przez Patricka Pierce'a cztery cechy charakteru pożądane dla przywódcy. Autor zaliczył do nich po pierwsze, zdolności przywódcze, na które składają się: umiejętność sprawowania silnego przywództwa i zdobycia szacunku oraz zdolność inspirowania podwładnych; po drugie, kompetencję, czyli umiejętność ciężkiej pracy, inteligencję i wiedzę; po trzecie, integralność wewnętrzną kandydata, wynikającą z jego uczciwości, przyzwoitości, moralności oraz zdolności dawania dobrego przykładu; po czwarte, empatię, tzn. umiejętność dbania o obywateli, miłe usposobienie i zdolność wyrażania współczucia⁶⁰.

Podobne ujęcie na gruncie marketingu politycznego zaproponował Mariusz Kolczyński, który wyróżnił następujące składowe: po pierwsze, zdolności przywódcze – w szerokim ujęciu rozumiane jako obraz skutecznego lub potencjalnego przywódcy (polityczne doświadczenie, zdecydowanie i odwaga, wykształcenie, status społeczny, odpowiednie wiek, stan zdrowia i pochodzenie narodowe); po drugie, zdolności komunikacyjne – obejmujące zarówno komunikowanie interpersonalne, jak i umiejętności autoprezentacji w środkach społecznego przekazu; po trzecie, charyzmę – ujętą jako umiejętności tworzenia wizji politycznych oraz pozyskania do ich realizacji zwolenników; po czwarte, cechy osobiste – przymioty osobowościowe (sprawiedliwość, uczciwość, ambicja), temperament, wygląd (atrakcyjność fizyczna)⁶¹.

Większość cech przywództwa zaproponowanych powyżej koncentruje się wokół paradygmatu kompetencji politycznych zawierających

spotkania z eskadrą bojowych helikopterów, natomiast dowódcy iraccy przybyli dziłkami. Podczas rozmów zachowywał kamienną twarz. Irakijczycy poczuli się przytłoczeni uzbrojeniem aliantów i przynębi ich siłą, cel został osiągnięty (M. Leary, *Wywieranie wrażenia...*, s. 99).

⁶⁰ Z.J. Pietraś, *Decydowanie polityczne*, s. 424-425.

⁶¹ M. Kolczyński, *Marketing polityczny w kampaniach wyborczych*, w: *Marketing polityczny w poszukiwaniu strategii wyborczego sukcesu*, red. M. Jeziński, Toruń 2004, s. 63.

kompetencje: interpretacyjne (komunikacyjne, analityczno-diagnostyczne, prognostyczne, ewaluacyjne), kreatywne (decyzyjne, realizacyjne, konstruktywne, autokreatywne, kooperacyjne) i koncyliacyjne (mobilizacyjne, integracyjne, mediacyjno-negocjacyjne)⁶².

⁶² E. Marciniak, *Kompetencje przywódcy politycznego*, s. 109-110.

Agnieszka Łukasik-Turecka

**Spoleczne postrzeganie
przywództwa Jana Pawła II
w świetle wyników
badań empirycznych**

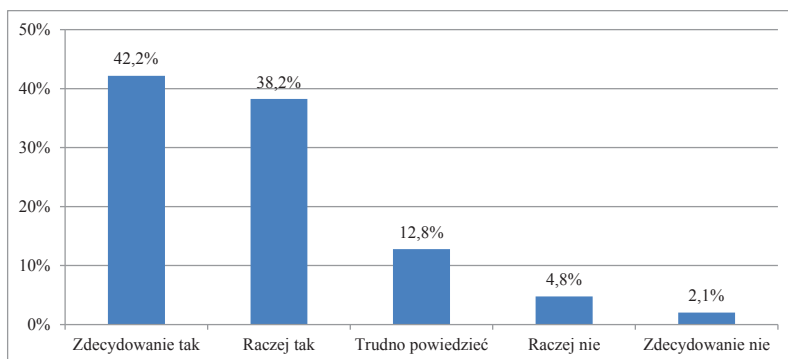
Przeprowadzenie badań empirycznych dotyczących społecznego postrzegania przywództwa Jana Pawła II było możliwe dzięki udziałowi autorów w projekcie badawczym „Preferencje polityczne. Postawy – identyfikacje – zachowania”, realizowanym od 2009 r. na terenie Polski. Jesienią 2019 r., tuż po wyborach parlamentarnych, we wszystkich województwach przebadano respondentów za pomocą kwestionariusza ankiety. Przy jego tworzeniu wykorzystano pięciostopniową skalę Likerta¹. Próba została dobrana w sposób kwotowo-warstwowy ($N = 1072$). W badanej grupie znalazło się 559 kobiet (52,1%) i 513 mężczyzn (47,9%). Próba była zróżnicowana m.in. ze względu na wiek (18-24 lata: $N = 103$, 9,6%; 25-34 lata: $N = 198$, 18,5%; 35-44 lata: $N = 204$, 19,0%; 45-54 lata: $N = 160$, 14,9%; 55-64 lata: $N = 183$, 17,1%, powyżej 65 lat: $N = 224$, 20,9%), wykształcenie (brak odpowiedzi: $N = 2$, 0,2%; bez wykształcenia: $N = 3$, 0,3%; podstawowe/gimnazjalne: $N = 39$, 3,6%; zawodowe: $N = 180$, 16,8%; średnie/policealne: $N = 368$, 34,3%; wyższe – ukończone studia licencjackie lub magisterskie: $N = 480$, 44,8%), a także miejsce zamieszkania (wieś: $N = 414$, 38,6%; miasto do 20 tys. mieszkańców: $N = 117$, 10,9%; miasto od 20 do 100 tys. mieszkańców: $N = 129$, 12,0%; miasto od 100 do 200 tys. mieszkańców: $N = 148$, 13,8%; miasto powyżej 200 tys. mieszkańców: $N = 264$, 24,6%).

W kwestionariuszu ankiety znalazły się dwa stwierdzenia dotyczące społecznego przywództwa Jana Pawła II. W przypadku pierwszego, ankietowani mieli się ustosunkować do kwestii, czy Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej,

¹ Ustosunkowując się do stwierdzeń zawartych w kwestionariuszu ankiety, respondent miał do wyboru jedną z pięciu wypowiedzi zawartych w kafece. Wypowiedzi te były ułożone w porządku od całkowitego odrzucenia do całkowitej akceptacji: „zdecydowanie nie”, „raczej nie”, „trudno powiedzieć”, „raczej tak”, „zdecydowanie tak”.

w przypadku drugiego wybrać stanowisko wobec wypowiedzi, że Jan Paweł II był przywódcą politycznym.

Poniżej prezentujemy wyniki badań i ich analizę.

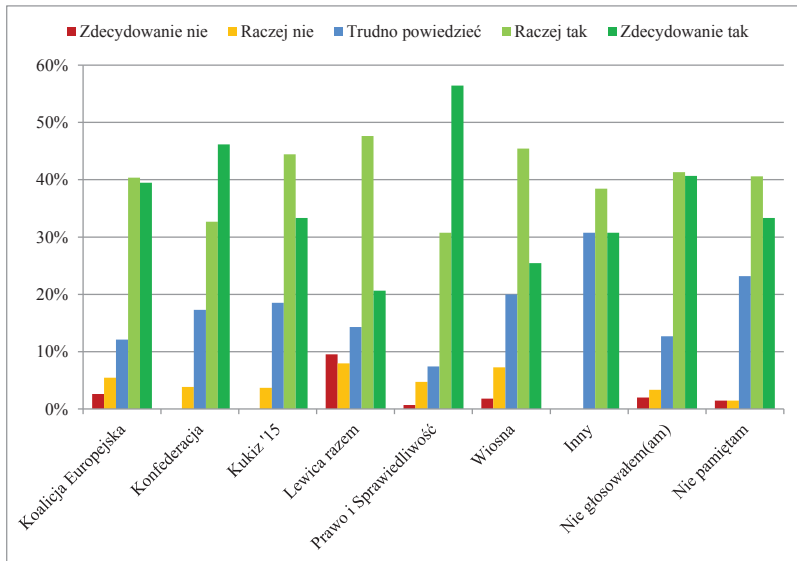

Wykres 1. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej”

Źródło: badania własne.

Ankietowani w zdecydowanej większości pozytywnie ustosunkowali się do stwierdzenia zawartego w kwestionariuszu ankiety, dotyczącego wpływu Jana Pawła II na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej (wykres 1). Łączny odsetek pozytywnych wypowiedzi wyniósł aż 80,4%, „zdecydowanie tak” odpowiedziało 42,2% respondentów. Wypowiedzi stanowiące zaprzeczenie stwierdzenia wynoszą zaledwie 4,8% – „raczej nie” i 2,1% – „zdecydowanie nie”. Ze względu na zdecydowaną przewagę wypowiedzi pozytywnych nad negatywnymi przy analizie kolejnych wykresów zwrócono szczególną uwagę na wypowiedzi oznaczające całkowitą akceptację („zdecydowanie tak”) i całkowite odrzucenie („zdecydowanie nie”).

Wykres 2 ukazuje, jak do omawianego stwierdzenia ustosunkowali się ankietowani w podziale na poszczególne elektoraty w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 r.

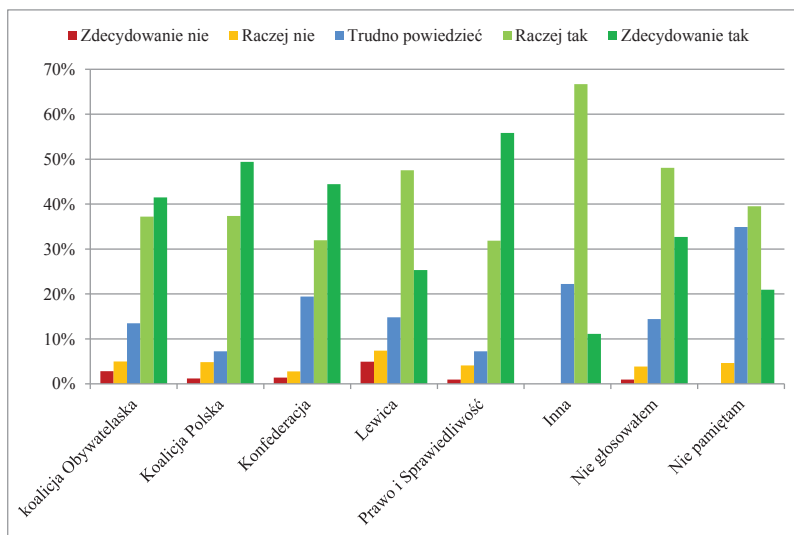

Wykres 2. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” w poszczególnych elektoratach w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 r.

Źródło: badania własne.

Dane przedstawione na powyższym wykresie wyraźnie wskazują, że największy odsetek wypowiedzi oznaczających całkowitą akceptację dla stwierdzenia (wypowiedzi „zdecydowanie tak”) odnotowano w przypadku ankietowanych wchodzących w skład elektoratu Prawa i Sprawiedliwości (56,4%). Druga co do wielkości wartość, w przypadku wypowiedzi „zdecydowanie tak”, odnotowana została wśród sympatyków Konfederacji (46,2%). Najrzadziej, w porównaniu z innymi elektoratami, tego typu wypowiedzi udzielali przedstawiciele elektoratu ugrupowania mieszczącego się na przeciwstawnym biegunie osi: lewica–prawica, czyli respondenci deklarujący poparcie dla Lewicy Razem (20,6%), chociaż i tak co piąty przedstawiciel tego elektoratu zdecydowanie opowiedział się za stwierdzeniem, że Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej.

Sympatycy ugrupowania Lewica Razem byli jednocześnie tymi, którzy najczęściej zdecydowanie zaprzeczali temu stwierdzeniu. Odsetek wypowiedzi „zdecydowanie nie” wyniósł w ich przypadku 9,5% i jest to najwyższa wartość, jeśli chodzi o tę odpowiedź wśród wszystkich elektoratów. Brak zdecydowanego sprzeciwu wobec postawionego stwierdzenia odnotowano wśród przedstawicieli elektoratów Konfederacji i innych ugrupowań niż te, które były wskazane w kwestionariuszu ankiety.

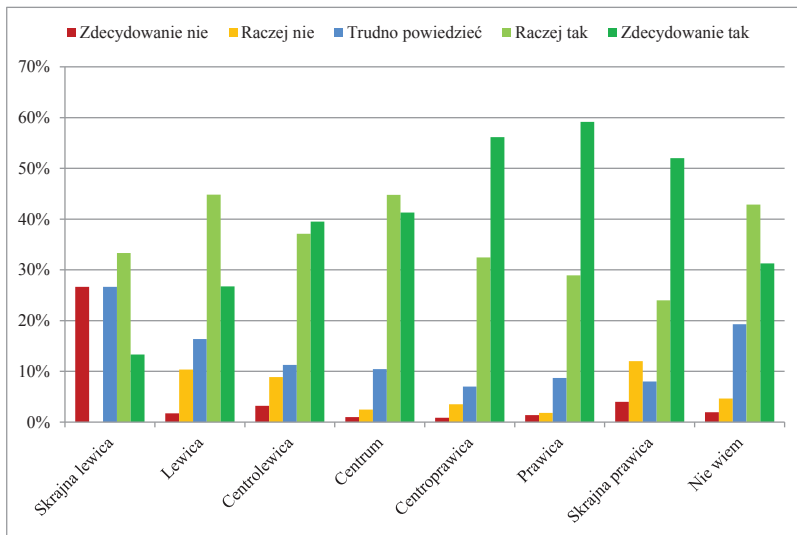

Wykres 3. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” w poszczególnych elektoratach w wyborach do Sejmu w 2019 r.

Źródło: badania własne.

Podobnie jak w kwestii wyników przedstawionych na wykresie 2, również te zobrazowane na wykresie 3, uwzględniającym kryterium udziału w poszczególnych elektoratach w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 r., wskazują, że największy odsetek wypowiedzi opowiadających się zdecydowanie za stwierdzeniem odnotowano w przypadku przedstawicieli elektoratu Prawa i Sprawiedliwości – 55,8%. Drugą pozy-

cję pod względem odsetka wypowiedzi „zdecydowanie tak” odnotowano w przypadku elektoratu Koalicji Polskiej – 49,4%, trzecią zaś – w przypadku elektoratu Konfederacji – 44,4%. Jednocześnie, podobnie jak w przypadku wyników uwzględniających udział w poszczególnych elektoratach w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 r., największy odsetek wypowiedzi wskazujących na całkowite odrzucenie stwierdzenia (odpowiedź „zdecydowanie nie”) odnotowano w przypadku respondentów deklarujących poparcie dla Lewicy – 4,9%.

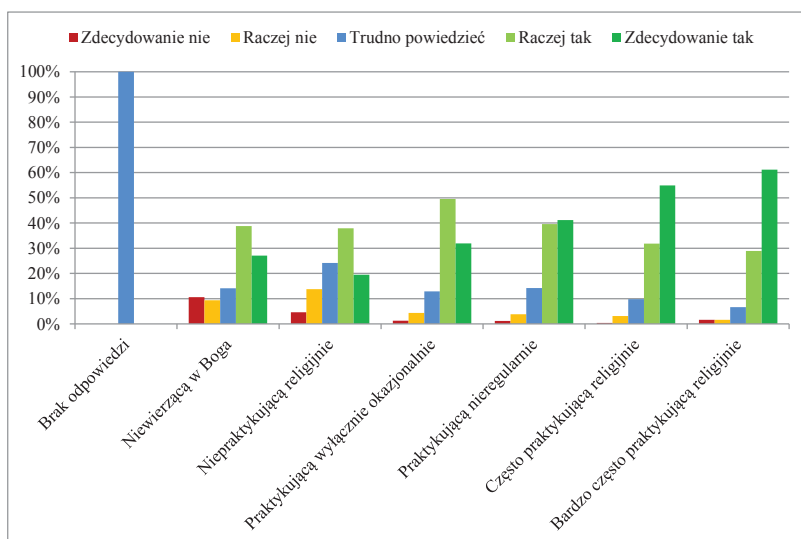

Wykres 4. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” według deklarowanych poglądów politycznych

Źródło: badania własne.

W świetle analizowanych wcześniej wyników niezaskakująco wygląda rozkład wypowiedzi na pytanie uwzględniające kryterium poglądów politycznych (wykres 4). Zdecydowane poparcie stwierdzenia, że Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej najbardziej widoczne jest w przypadku respondentów określających własne preferencje polityczne jako prawicowe –

59,2%. Niewiele niższy odsetek wypowiedzi „zdecydowanie tak” odnotowano w przypadku ankietowanych przyznających się do poglądów centroprawicowych – 56,1%, a także skrajnie prawicowych – 52,0%. Na przeciwległym biegunie, wśród wypowiedzi „zdecydowanie nie”, czyli całkowicie negujących wpływ Jana Pawła II na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej, najwyższy odsetek odnotowano wśród respondentów określających swoje poglądy jako skrajnie lewicowe – 26,7%.

Wykres 5. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” według deklarowanej religijności

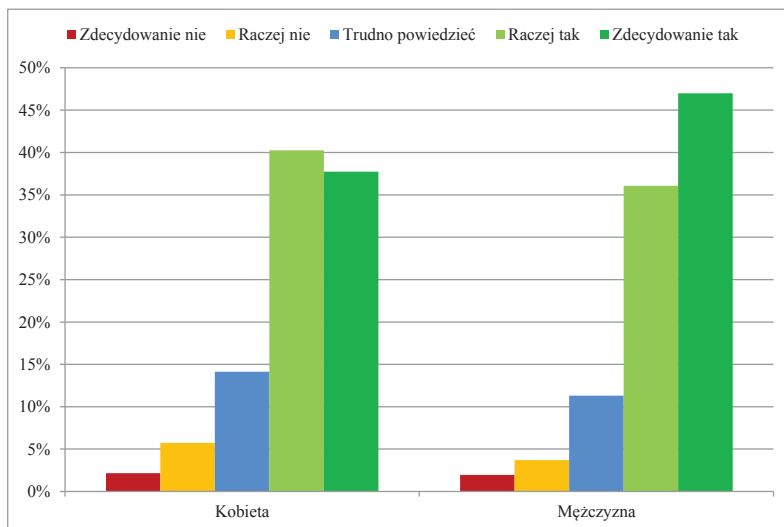
Źródło: badania własne.

Ciekawie prezentują się wyniki badań uwzględniające kryterium deklarowanej religijności (wykres 5). Badania wykazały związek między częstotliwością uczestniczenia w praktykach religijnych a odsetkiem udzielanych wypowiedzi „zdecydowanie tak”, co oznacza, że im częstszy udział w praktykach religijnych, tych większy odsetek osób udzielających zdecydowanego poparcia dla stwierdzenia: „Jan Paweł II

miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej”. Stwierdzenie to najbardziej poparły, udzielając wypowiedzi „zdecydowanie tak”, osoby, które deklarowały, iż bardzo często praktykują religijnie – 61,2% wszystkich wypowiedzi tych osób. Wraz ze spadkiem częstotliwości uczestnictwa w praktykach religijnych spada odsetek osób zdecydowanie popierających wpływ Jana Pawła II na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Wyjątek stanowią osoby wierzące, ale niepraktykujące religijnie. W ich przypadku odnotowano niższy odsetek wypowiedzi „zdecydowanie tak” – 19,5% w porównaniu z osobami określającymi się jako niewierzące – 27,1%.

Z kolei największy odsetek osób, które całkowicie odrzuciły stwierdzenie, udzielając wypowiedzi „zdecydowanie nie”, odnotowano w przypadku osób niewierzących w Boga – 10,6%. W pozostałych kategoriach odsetek tej wypowiedzi wyniósł od 0,3% (osoby często praktykujące religijnie) do 4,6% (niepraktykujące religijnie). Jedynie wśród osób deklarujących częsty udział w praktykach religijnych nie odnotowano takiej wypowiedzi.

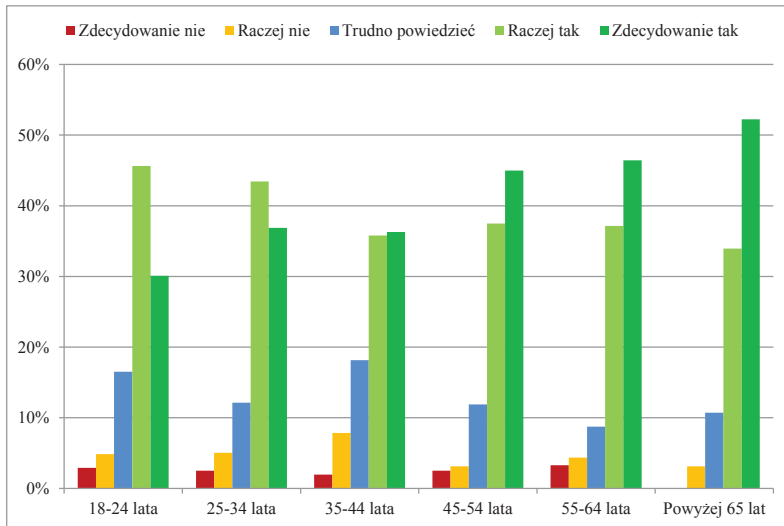
Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej”, uwzględniając kryterium płci (wykres 6), wskazuje, że większy odsetek wypowiedzi oznaczających całkowitą akceptację stwierdzenia odnotowano w przypadku mężczyzn – 47,0%. W przypadku kobiet ten odsetek jest niższy o prawie 10 punktów procentowych i wynosi 37,7%. Również łączny odsetek wypowiedzi pozytywnych („raczej tak” i „zdecydowanie tak”) u mężczyzn jest nieco wyższy niż u kobiet i wynosi odpowiednio: 83,1% i 78,0%.

Wykres 6. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” według płci

Źródło: badania własne.

Powyższy wykres, na którym uwzględniono kryterium płci, wskazuje także na niewielki odsetek wypowiedzi negatywnych, odnotowanych wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej”. Ich przewagę widać w przypadku kobiet. Całkowite odrzucenie stwierdzenia (wypowiedzi „zdecydowanie nie”) odnotowano u 2,1% kobiet wobec 1,9% mężczyzn, z kolei umiarkowany sprzeciw (wypowiedzi „raczej nie”) odnotowano u 5,7% kobiet wobec 3,7% mężczyzn.

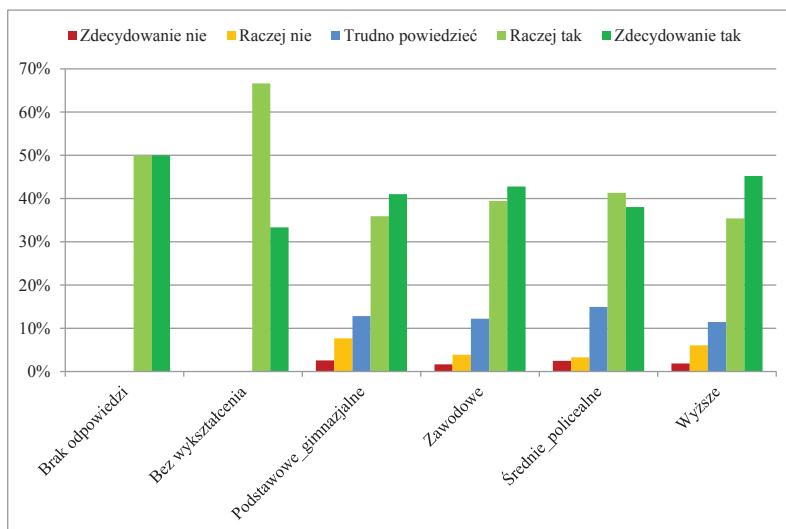
Wykres 7. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” według wieku

Źródło: badania własne.

Wyniki przedstawione na wykresie 7 wskazują na związek między wiekiem badanych a odsetkiem udzielanych wypowiedzi „zdecydowanie tak”, co oznacza, że im starsi respondenci, tym większy odsetek osób całkowicie akceptujących stwierdzenie: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej”. Wyjątek stanowiła kategoria wiekowa 35-44 lata, gdzie odnotowano lekkie obniżenie odsetka wypowiedzi „zdecydowanie tak” – 36,3% w porównaniu z kategorią 25-34 lata – 36,9%.

Również uwzględniając kryterium wieku, widać wyraźnie przewagę wypowiedzi zdecydowanie pozytywnych. Poza lekkim obniżeniem w przypadku kategorii wiekowej 35-44 lata w miarę wzrostu wieku zwiększa się odsetek wypowiedzi „zdecydowanie tak”.

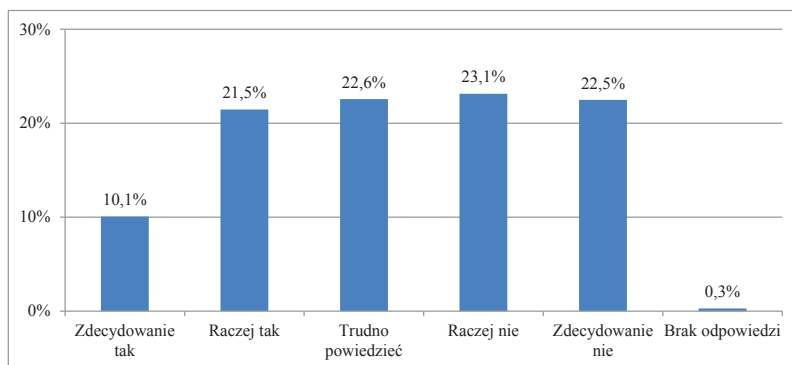
Z kolei całkowite odrzucenie stwierdzenia (odpowiedź „zdecydowanie nie”) odnotowane zostało w każdej kategorii wiekowej, poza ostatnią (powyżej 65 lat), i wynosi między 2,0% a 3,3%.

Wykres 8. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” według wykształcenia

Źródło: badania własne.

Wyniki uwzględniające kryterium wykształcenia (wykres 8) nie wskazują większych różnic w wypowiedziach pomiędzy poszczególnymi rodzajami wykształcenia. Odsetek wypowiedzi wskazujących na całkowitą akceptację stwierdzenia („zdecydowanie tak”) waha się między 38,0% (wykształcenie średnie policealne) a 45,2% (wykształcenie wyższe). W przypadku wypowiedzi świadczących o całkowitym odrzuceniu stwierdzenia (wypowiedzi „zdecydowanie nie”) ich odsetek wynosi od 1,7% (wykształcenie zawodowe) do 2,6% (wykształcenie podstawowe gimnazjalne). W odniesieniu do ankietowanych, którzy nie chcieli ujawnić własnego wykształcenia, występują jedynie wypowiedzi pozytywne: „zdecydowanie tak” – 50,0% i „raczej tak” – 50,0%. Podobnie, tylko wypowiedzi pozytywne wystąpiły u respondentów bez wykształcenia; w tym przypadku odsetek wypowiedzi „raczej tak” wynosi 66,7%, a „zdecydowanie tak” 33,3%.

Wykres 9. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym”

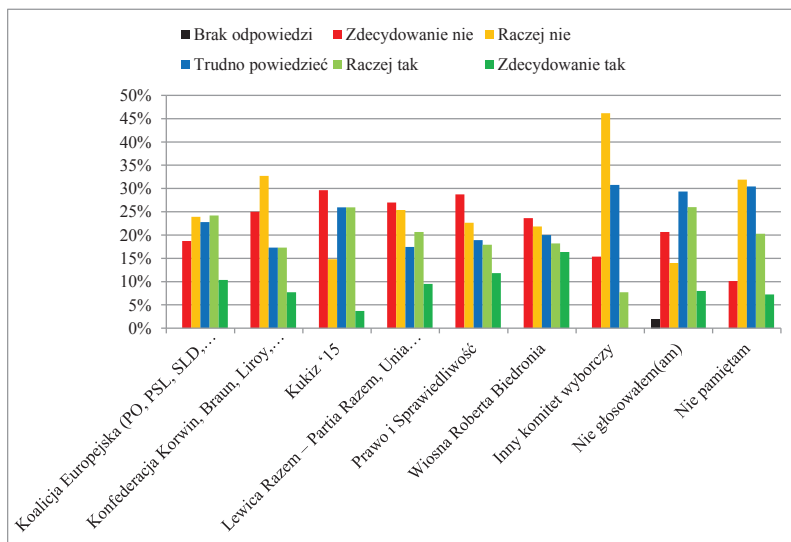
Źródło: badania własne.

Wykres 9 ukazujący ogólny rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” nie pokazuje tak jednoznacznego ustosunkowania się wobec stwierdzenia, jak to było w przypadku pierwszego stwierdzenia ankietowego: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej”.

W analizowanej kwestii występuje wyraźna przewaga wypowiedzi negatywnych – 45,6% (po zsumowaniu odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”) nad wypowiedziami pozytywnymi – 31,6% (połączone odsetki odpowiedzi „raczej tak” i „zdecydowanie tak”). Około 1/5 ankietowanym (22,6%) trudno się ustosunkować do stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym”.

Wobec powyższego już ten ogólny rozkład wypowiedzi wyraźnie wskazuje, że stwierdzenie: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” nie spotkało się z tak jednoznaczną aprobatą respondentów, jak stwierdzenie dotyczące wpływu Jana Pawła II na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej.

Zamieszczone poniżej wykresy obrazują stosunek respondentów do stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” (w odniesieniu do poszczególnych kryteriów).

Wykres 10. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” w poszczególnych elektoratach w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 r.

Źródło: badania własne.

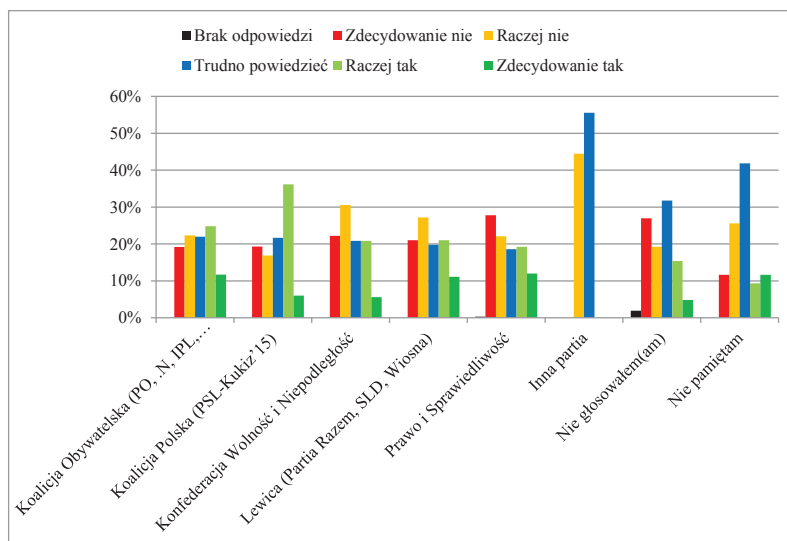
Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym”, uwzględniając kryterium podziału na elektoraty w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 r. (wykres 10), wskazuje, że największy odsetek wypowiedzi negatywnych (połączone odsetki odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”) odnotowano wśród ankietowanych głosujących we wskazanych wyborach na inny komitet wyborczy niż wymienione w kwestionariuszu ankiety (61,6%). Wynik ponad 50% wypowiedzi kontestujących stwierdzenie odnotowano także wśród elektoratów: Konfederacji – 57,7%, Lewicy Razem – 52,4%, a także Prawa i Sprawiedliwości – 51,3%.

Największy odsetek zdecydowanych zaprzeczeń stwierdzeniu (wypowiedzi „zdecydowanie nie”) odnotowano w przypadku respondentów głosujących w eurowyborach w 2019 r. na Kukiz’15 – 29,6% i Prawo i Sprawiedliwość – 28,7%. Wysoki odsetek wypowiedzi całkowicie odrzucających stwierdzenie odnotowano także w przypadku przedsta-

wicieli elektoratu ugrupowań: Lewica Razem – 27,0%, Konfederacja – 25,0% i Wiosna Roberta Biedronia – 23,6%.

Analizując rozkład wypowiedzi pozytywnych, widać wyraźnie, że największy odsetek połączonych wypowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak” przekraczający 30% odnotowano wśród elektoratów Koalicji Europejskiej – 34,6% i Wiosny Roberta Biedronia – 34,6%, wśród osób, które nie głosowały w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 r. – 34,0%, a także wśród sympatyków Lewicy Razem – 30,1%.

W przypadku respondentów całkowicie akceptujących stwierdzenie (wypowiedzi „zdecydowanie tak”) największy odsetek odnotowano wśród przedstawicieli elektoratów: Wiosny Roberta Biedronia – 16,4%, Prawa i Sprawiedliwości – 11,8%, a także Koalicji Obywatelskiej – 10,4%.

Wykres 11. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” w poszczególnych elektoratach w wyborach do Sejmu w 2019 r.

Źródło: badania własne.

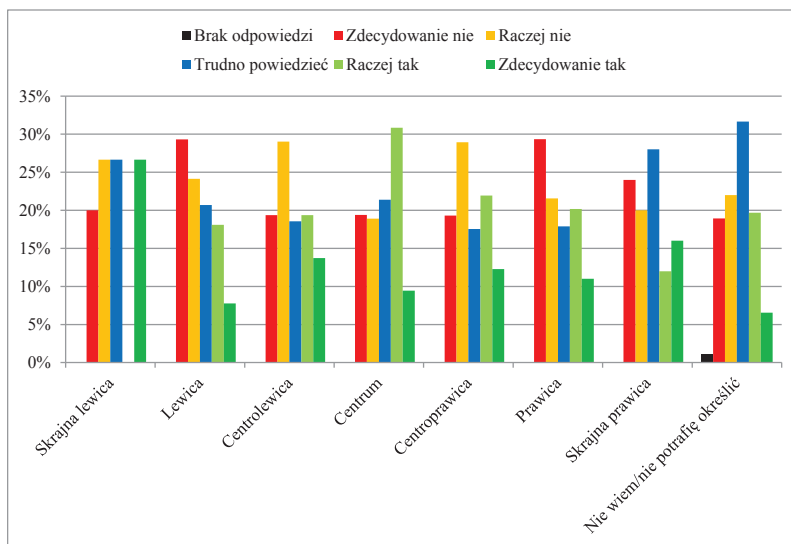
Biorąc pod uwagę kryterium podziału na poszczególne elektoraty w wyborach do Sejmu w 2019 r. (wykres 11), widać wyraźnie, że

największy odsetek wypowiedzi negatywnych (połączone odsetki odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”) odnotowano wśród ankietowanych głosujących na Konfederację – 52,8%. Wyniki bliskie tej wartości odnotowano również w przypadku elektoratów: Prawa i Sprawiedliwości – 49,9% oraz Lewicy – 48,2%.

Największy odsetek wypowiedzi „zdecydowanie nie” odnotowano w przypadku przedstawicieli elektoratu Prawa i Sprawiedliwości – 27,8%, a także wśród tych, którzy nie brali udziału w wyborach (nie głosowali) – 26,9%, nieco mniejsze wśród przedstawicieli elektoratu Konfederacji – 22,2%.

Z kolei największy odsetek wypowiedzi pozytywnych (połączone odsetki odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”) odnotowano wśród ankietowanych głosujących w wyborach do Sejmu na Koalicję Polską – 36,1%. Odsetek pozytywnych wypowiedzi wśród pozostałych elektoratów wyniósł poniżej 30%.

Największy odsetek wypowiedzi oznaczających całkowitą akceptację stwierdzenia (wypowiedzi „zdecydowanie tak”) odnotowano u przedstawicieli elektoratów: Prawa i Sprawiedliwości – 12%, Koalicji Obywatelskiej – 11,7% i Lewicy – 11,1%, a także wśród tych, którzy nie pamiętają, na kogo głosowali w wyborach do Sejmu w 2019 r. – 11,6%.

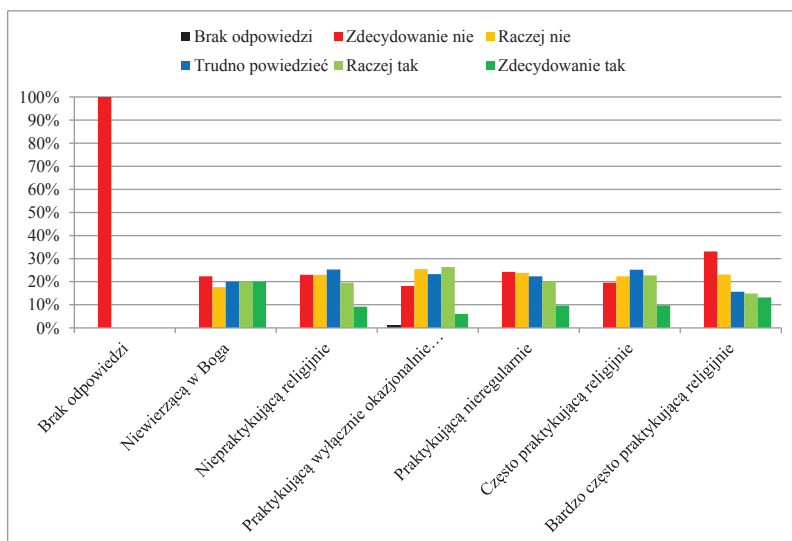
Wykres 12. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” według deklarowanych poglądów politycznych

Źródło: badania własne.

Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym”, uwzględniając kryterium deklarowanych poglądów politycznych (wykres 12), wskazuje, że największy odsetek wypowiedzi negatywnych (połączone odsetki odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”) odnotowano wśród ankietowanych określających swoje poglądy jako lewicowe – 53,4% i prawicowe – 51,0%. Odsetek wypowiedzi negatywnych wśród pozostałych elektoratów wahał się między 38,3% a 48,2%. Najniższy odsetek wypowiedzi negatywnych (38,3 %) odnotowano w przypadku respondentów określających swoje poglądy jako centrowe. Całkowite odrzucenie stwierdzenia (wypowiedzi „zdecydowanie nie”) jest najbardziej widoczne w przypadku osób przedstawiających swoje poglądy właśnie jako lewicowe – 29,3% i prawicowe – 29,4%.

Analizując rozkład wypowiedzi pozytywnych, widać wyraźnie, że największy odsetek wypowiedzi pozytywnych (połączone odset-

ki odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”) odnotowano wśród ankietowanych określających swoje poglądy jako centrowe – 40,3%. Największy odsetek wypowiedzi oznaczających całkowitą akceptację stwierdzenia (wypowiedzi „zdecydowanie tak”) odnotowano w przypadku osób określających swoje poglądy polityczne jako skrajnie lewicowe – 26,7%.

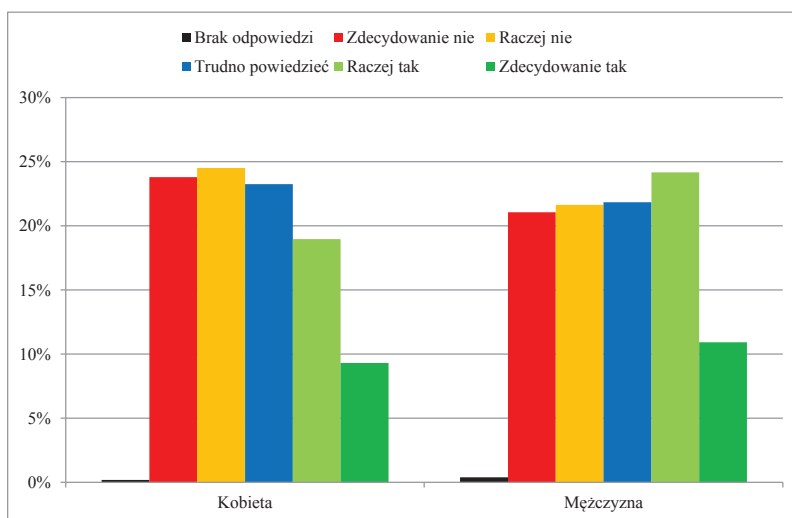
Wykres 13. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” według deklarowanej religijności

Źródło: badania własne.

Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym”, uwzględniając kryterium deklarowanej religijności (wykres 13), wskazuje, że największy odsetek wypowiedzi negatywnych odnotowano wśród ankietowanych, którzy nie chcieli określić swojego stosunku do religii. W ich przypadku odnotowano 100% wypowiedzi „zdecydowanie nie”. Drugą grupę pod względem największego odsetka negatywnych wypowiedzi (połączone odsetki odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”) stanowią osoby, które określiły siebie jako bar-

dzo często praktykujące religijnie – 56,2%. Z kolei najmniejszy odsetek wypowiedzi negujących stwierdzenie (połączone odsetki wypowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”) odnotowano w przypadku respondentów, którzy zadeklarowali, że nie wierzą w Boga – 40,0%.

Największy odsetek wypowiedzi pozytywnych (połączone odsetki odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”) odnotowano właśnie wśród ankietowanych deklarujących, że nie wierzą w Boga – 40,0%. Najmniejszy odsetek wypowiedzi pozytywnych odnotowano wśród respondentów określających się jako niepraktykujący religijnie – 28,7%.

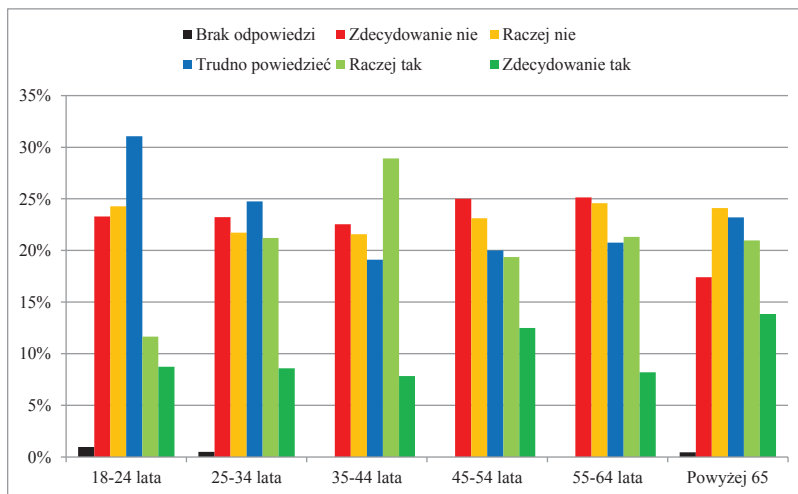

Wykres 14. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” według płci

Źródło: badania własne.

Analizując rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” przy uwzględnieniu kryterium płci (wykres 14), widać wyraźnie, że wśród kobiet odsetek wypowiedzi negatywnych (połączone odsetki odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”) jest wyższy niż u mężczyzn (48,3% do 42,7%), zaś pozytywnych

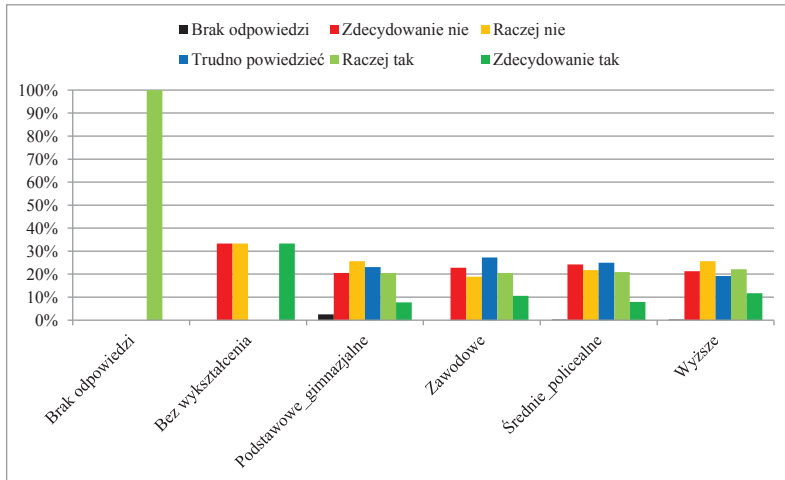
(połączone odsetki wypowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”) niższy niż u mężczyzn (28,3% do 35,1%).

Wykres 15. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” według wieku

Źródło: badania własne.

Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym”, uwzględniając kryterium wieku (wykres 15), pokazuje, że największy odsetek wypowiedzi negatywnych (połączone odsetki odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”) odnotowano wśród ankietowanych w wieku 55-64 lata – 49,7%, najmniejszy zaś u osób powyżej 65. roku życia – 41,5%.

Wykres 16. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” według wykształcenia

Źródło: badania własne.

Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym”, uwzględniając kryterium wykształcenia (wykres 16), nie wskazuje na większe różnice pomiędzy poszczególnymi rodzajami wykształcenia. Odsetek wypowiedzi całkowicie odrzucających stwierdzenie (odpowiedzi „zdecydowanie nie”) waha się między 20,5% (wykształcenie podstawowe gimnazjalne) a 24,2% (wykształcenie średnie policealne). W przypadku wypowiedzi całkowicie akceptujących stwierdzenie (odpowiedzi „zdecydowanie tak”) odsetek wypowiedzi wynosi od 7,7% (wykształcenie podstawowe gimnazjalne) do 11,7% (wykształcenie wyższe). W przypadku ankietowanych, którzy nie chcieli ujawnić własnego wykształcenia, występują jedynie wypowiedzi pozytywne – 100,0% (odpowiedzi „raczej tak”). Z kolei u respondentów bez wykształcenia w 66,7% odnotowano wypowiedzi negatywne (odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”), a w 33,3% odpowiedzi pozytywne („zdecydowanie tak”).

Przeprowadzone badania jednoznacznie wykazały, że o ile większość ankietowanych uważa, że Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej, o tyle bardziej krytycznie ustosunkowali się oni do stwierdzenia, że Jan Paweł II był przywódcą politycznym. W przypadku stwierdzenia, że Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej odsetek pozytywnych wypowiedzi respondentów (połączone odsetki odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”) wyniósł aż 80,4%, w drugim – dotyczącym przywództwa politycznego Jana Pawła II – zaledwie 31,6%. Zdecydowanie odmienny stosunek respondentów do obu stwierdzeń potwierdza też odsetek wypowiedzi stanowiących odrzucenie stwierdzenia (po zsumowaniu wypowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”); w pierwszym przypadku wyniósł zaledwie 6,9%, w drugim natomiast aż 45,6%.

O ile uwzględnienie kryterium deklarowanych poglądów politycznych ujawniło zdecydowane poparcie wpływu Jana Pawła II na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w przypadku respondentów określających własne preferencje polityczne jako prawicowe (59,2%), centroprawicowe (56,1%) oraz skrajnie prawicowe (52,0%), o tyle to samo kryterium zastosowane do przywództwa politycznego Jana Pawła II ujawniło, że największy odsetek wypowiedzi oznaczających całkowitą akceptację tego stwierdzenia odnotowano w przypadku osób określających swoje poglądy polityczne jako skrajnie lewicowe (26,7%).

Badania wykazały również związek między częstotliwością uczestniczenia w praktykach religijnych a odsetkiem udzielanych wypowiedzi „zdecydowanie tak”: im częstszy udział w praktykach religijnych, tym większy odsetek osób zdecydowanie akceptujących stwierdzenie: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej”. Analiza danych uzyskanych przy zastosowaniu kryterium deklarowanej religijności nie wykazała natomiast wyraźnego związku między nią a stwierdzeniem dotyczącym przywództwa poli-

tycznego Jana Pawła II. Warto jednak zaznaczyć, że największy odsetek wypowiedzi negujących stwierdzenie, że Jan Paweł II był przywódcą politycznym odnotowano wśród ankietowanych, którzy nie chcieli określić swojego stosunku do religii (100% wypowiedzi „zdecydowanie nie”) oraz wśród osób bardzo często uczestniczących w praktykach religijnych (56,2% – łącznie wypowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”). Najrzadziej negowali przywództwo Jana Pawła II respondenci, którzy zadeklarowali, że nie wierzą w Boga (40,0% – łącznie wypowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”).

Uwzględnienie kryterium płci pozwoliło z kolei wykazać, że znacznie częściej mężczyźni niż kobiety wybierali odpowiedź, że Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej oraz uznawali, że Jan Paweł II był przywódcą politycznym. Jednak, o ile w pierwszym przypadku odsetek odpowiedzi pozytywnych był wysoki i wynosił dla mężczyzn 83,1%, zaś dla kobiet 78,0%, o tyle w drugim przypadku był znacznie niższy i wynosił odpowiednio: 35,1% i 28,3%.

Zaprezentowane w niniejszej pracy wyniki nie wyczerpują wszystkich kwestii związanych ze społecznym postrzeganiem przywództwa Jana Pawła II. Stanowią one wstęp do badań nad tym zagadnieniem.

Bibliografia

Opracowania

- Biernat T., *Paradoks charyzmatycznego przywództwa*, Toruń 1999.
- Burns J.M., *Transforming Leadership*, New York 2003.
- Howell W.G., Wolton S., *Leadership. A Definition*, w: *Leadership in American Politics*, red. J.A. Jenkins, C. Volden, Kansas 2017.
- Jakubowska U., *Przywództwo polityczne*, w: *Podstawy psychologii politycznej*, red. K. Skarżyńska, Poznań 2002.
- Kaczmarek K., *Prasocjologia Świętego Tomasza z Akwinu*, Poznań 1999.
- Kasińska-Metryka A., *Proces kreacji przywódców politycznych. Od ujęcia tradycyjnego do ujęcia współczesnego*, Kielce 2012.
- Kolczyński M., *Marketing polityczny w kampaniach wyborczych*, w: *Marketing polityczny w poszukiwaniu strategii wyborczego sukcesu*, red. M. Jeziński, Toruń 2004.
- Kryzys przywództwa we współczesnej polityce*, red. W. Konarski, A. Durka, S. Bachrynowski, Warszawa 2011.
- Le Bon G., *Psychologia tłumu*, tłum. B. Kaprocki, Warszawa 1996.
- Leary M., *Wywieranie wrażenia na innych. O sztuce autoprezentacji*, tłum. A. Kacmajor, M. Kacmajor, Gdańsk 2003.
- Masood S.A., Dani S.S., Burns N.D., Backhouse C.J., *Transformational Leadership and Organizational Culture. The Situational Strength Perspective*, „Journal of Engineering Manufacture” Part B 220(2006), nr 6.
- Pałeczki K., *Political Leadership – Framework of the Discussion*, „Polish Political Science” 38(2009).
- Pałeczki K., *Wokół przywództwa politycznego – ramy dyskursu*, w: *Studia nad przywództwem politycznym. Ustalenia metodologiczne i praktyka*, red. A. Kasińska-Matryka, Toruń 2011.
- Pietraś Z.J., *Decydowanie polityczne*, Warszawa–Kraków 1998.
- Podstawy psychologii politycznej*, red. K. Skarżyńska, Poznań 2002.

- Przywódstwo polityczne*, red. T. Bodio, Warszawa 2001.
- Przywódstwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, red. L. Rubisz, K. Zuba, Toruń 2004.
- Sielski J., *Osobowość polityczna idealnego polityka*, w: *Etyka i polityka*, red. E.M. Marciniak, T. Mołdawa, K.A. Wojtaszczyk, Warszawa 2001.
- Sienkiewicz E., *Koncepcja państwa według św. Augustyna*, „Studia Paradyskie” 25(2015).
- Słownik polityki*, red. M. Bańkiewicz, Warszawa 1996.
- Sosnowska J., *Hetman Chrystusa: biografia świętego Jana Pawła II*, t. I-III, Kraków 2018.
- Studia nad przywództwem politycznym. Ustalenia metodologiczne i praktyka*, red. A. Kasińska-Matryka, Toruń 2011.
- Sylwestrzak A., *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Warszawa 2009.
- Święty Augustyn, *Państwo Boże*, tłum. W. Kubicki, Kęty 1998.
- Weber M., *Polityka jako zawód i powołanie*, przedm., wstęp i oprac. Z. Krasnodębski, tłum. A. Kopacki, P. Dybel, Kraków 1998.
- Wiatr J.J., *Przywódstwo polityczne. Studium politologiczne*, Łódź 2008.
- Zaręba A.M., *Wizerunek polityka w III RP: kreacja, instrumentarium, kompetencje komunikacyjne*, Rzeszów 2011.
- Żukiewicz P., *Przywódstwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.

Netografia

- Bass B.M., Bass R.R., *The Bass Handbook of Leadership: Theory, Research, and Managerial Applications*, New York–London–Toronto–Sydney 2008 (pdf). Pobrane z: <https://www.ncaarlington.org/file-ready/the-bass-handbook-of-leadership-theory-research-and-managerial-applications>
- Biblia*. Pobrane z: <https://biblia.deon.pl/>
- Carlyle T., *On Heroes, Hero-Worship, and The Heroic in History*, Filadelfia 1894, s. 22. Pobrane z: <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uva.x001136606;view=1up;seq=26>

- <http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/travels.index.html#travels>
<http://www.zbawiciel.gda.pl/artykuly/jan-pawel-ii/pielgrzymki-ojca-swietego-jana-pawla-ii-spis>
- Kałabunowska A., *Koncepcja wielkiego człowieka wybrane zagadnienia*, „Historia i Historiografia” (pdf). Pobrane z: depot.ceon.pl
- Łukasik-Turecka A., *Wizerunek Wałęsy w świetle jego wypowiedzi*, Lublin 2000. Pobrane z: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/718>
- Machiavelli N., *Księżę* (pdf). Pobrane z: www.knhd.law.uj.edu.pl
- Marciniak E., *Kompetencje przywódcy politycznego*, „Studia Politologiczne” 5(2001) (pdf). Pobrane z: <http://biblioteka.oapuw.pl/ewa-maria-marciniak-kompetencje-przywodcy-politycznego-studia-politologiczne-vol-5/>

Spis wykresów

Wykres 1. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej”	50
Wykres 2. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” w poszczególnych elektoratach w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 r.	51
Wykres 3. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” w poszczególnych elektoratach w wyborach do Sejmu w 2019 r.	52
Wykres 4. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” według deklarowanych poglądów politycznych	53
Wykres 5. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” według deklarowanej religijności	54
Wykres 6. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” według płci	56
Wykres 7. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” według wieku	57
Wykres 8. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II miał wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej” według wykształcenia	58
Wykres 9. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym”	59
Wykres 10. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” w poszczególnych elektoratach w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 r.	60

Wykres 11. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” w poszczególnych elektoratach w wyborach do Sejmu w 2019 r.	61
Wykres 12. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” według deklarowanych poglądów politycznych	63
Wykres 13. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” według deklarowanej religijności	64
Wykres 14. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” według płci	65
Wykres 15. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” według wieku	66
Wykres 16. Rozkład wypowiedzi wobec stwierdzenia: „Jan Paweł II był przywódcą politycznym” według wykształcenia	67